

Alte Drucke

ENCHIRIDION || CHRISTIANAE INSTITV-||tionis in Concilio prouinciali Colo-||niensi editum, opus omnibus ve-||ræ pietatis cultoribus lon-||ge ...

Gropper, Johann

Parisiis, 1550

DE POENITENTIA.

Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

[urn:nbn:de:gbv:ha33-1-150244](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:gbv:ha33-1-150244)

DE POENITENTIA.

*Pœnitere
quid.*

*Deus quo
modo pœ-
nitere di-
catur.*

T à ratione vocabuli auspicemur, pœnitere grammaticis significat, displicere quod antè placuit, nò sine interno animi dolore. Quod autem scriptura interdum Deum alicuius rei pœnitere dicit, manifestus tropus est, quo significatur, Deum non humano quidè more pœnitere, quasi scilicet do-

Mala. 3.

lore aliquo tangatur, ipsi que, quadam affectus mutatione displiceat, quod placuit prius, quum scriptum sit: Ego Deus, & non mutor. Sed quemadmodum homines, quos cuiuspiam rei pœnitet, de re mutanda solliciti sunt, atque etiam quo ad possunt, mutant: sic quum Deus mutat semel statuta vel facta, ad humanum morem pœnitere dicitur, quod tale faciat, quale faciunt pœnitentes, quemadmodum Genes. 6. legimus, Deum pœnituisse quòd hominem fecisset in terra. Nam eo loco Deus iusto Noè declarat, quo pacto hominem, quem ad incolendum terram plasmauerat, rursus de terra ob eius malitiam per diluuium perditurus foret. Itidem 1. Reg. 15. refer-

*Nò pœni-
tere Dei.*

tur, dominum pœnituisse quòd constituisset Saul regem: quo significatur, Deum velle regnù, quod sua dispositione prius Saul regi detulerat, in alium meliorem transferre. E contrario, non pœnitere Dei, est semel statuta nullo modo mutare, vt est illud in Psalmo: Iurauit dominus, & non pœnitebit eis: tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Quo declarat, sacerdotium Christi perpetuum & immutabile fore. Sed relicto tropo, de pœnitentia, quæ propriè in hominem cadit, videndum est.

Psal. 109.

*Verbù pœ-
nitere la-
tissimè ac-
ceptum.*

*Ambr. de
pœ. lib. 2.*

cap. 9.

Act. 5.

2. Cor. 7.

Luca. 8.

P Rincipio itaq; verbum pœnitere, latissimè acceptum, significat non tantum propter erratum, sed propter rem quamcunq; dolere, quam velimus aliter actam esse, vel aliter se habere, nullo interim habito iusti aut recti respectu. Què- admodum sunt, quos pœnitet opes suas diuisisse pauperibus, aut eas tumultuario mentis impulsu, nò iudicio perpetuo ecclesiæ contulisse, quas vellèt reuocatas: è quorum numero Ananias & Saphira fuerunt: & generatim sic pœnitent omnes, qui secundum seculum tristantur, quorum tristitia non pœnitentiam in salutem stabilem, sed mortem operatur, de quibus dictum est in Euangelio, quòd à sollicitudinibus & diuitiis, & voluptatibus vitæ euntes, suffocantur.

Secundò

Secundò, vocabulum pœnitentiæ accipitur strictius, nempe pro dolore qui ob crimè perpetratum aut erratum commissum cõcipitur. Secundum quam significandi rationè, pœnitentiã more scripturæ in veram & falsam seu fictam diuiditur. Vt autem vera à falsa rectè discerni posset, veteres veræ pœnitentiæ tres partes numerarunt, Cõtritionem, Confessionem, & Satisfactionem. Rursus veram pœnitentiã duobus speciebus cõtineri constat, Interiori & exteriori. Exterior iterum in publicã & priuatam scinditur. Sunt qui publicam iterũ in solennem & simpliciter publicã fecerunt. Sed hæc vltima publicæ pœnitentiæ discriminatio magis rituum publicæ pœnitentiæ differentiã, quàm diuersas pœnitentiæ species denotat. Hæc tamen omnes exterioris pœnitentiæ species vt fructuosæ sint, interiorẽ pœnitentiã præsupponunt. Interim cõstat illius exterioris pœnitentiæ, quæ propriè sacramentum est, (de qua postea dicemus) vim pœnitentiæ totam in absolute cõsistere. Quæ omnia quàm poterimus breuiter exponere conabimur, allaturi, vt speramus, haud parũ luminis, non tãtum ei rei quæ præ manibus est, sed etiam veterum ecclesiæ patrum de pœnitentiã sententiis ac scriptis.

Diuisio.

Tres partes pœnitentiæ.

Ordinem ergo à veræ pœnitentiæ descriptione, quæ factè nihil aliud est quàm conuersio hois ad Deũ, quæ tum fit ac peragitur, quum peccata quæ vel in nobis experimur, vel commissimus, ppter Deum, ex animo nõ sine graui animi dolore odimus cum voto ac proposito deinceps non peccãdi, sed vitã in melius cõmutandi. Tres autem sunt huius pœnitentiæ actiones, si diuo Augustino credimus, in ecclesiã visitatæ. Vna est, quæ nouũ hominem parturit, donec per baptismũ omnium prætoriorum ablutio peccatorũ fiat: hoc agitur ante baptismum. Nullus enim qui suæ voluntatis est arbiter nisi pœniteat eum veteris vitæ, nouã inchoare potest. De hac dixit Apostolus Petrus: Agite pœnitentiã, & baptizetur vnusquisque vestrũ in remissionem peccatorũ. Altera est actio pœnitentiæ post baptismũ, quæ fit pro illis peccatis quæ legis decalogus continet, de qua loquutus est Apostolus Paulus: Timeo ne iterũ quum venero ad vos, humiliet me Deus apud vos, & luceã multos ex his qui antè peccauerũt, & non egerũt pœnitentiã super immũditia & fornicatione & impudicitia quæ gesserũt. Est & pœnitentiã bonorũ & fidelium pœna quotidiana, in qua pectora tundimus, dicentes: Dimitte nobis debita

Descriptio veræ pœnitentiæ.

Augu. ad Selen. de bap. & pœnitentia.

Acto. 2.

DE SACRAMENTO

nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Illa utique humana fragilitati, quamvis parua tamen crebra subrepunt: quæ si collecta cõtra nos fuerint, ita nos grauabunt & opprimunt, sicut vnum aliquod grãde peccatum. Nihil enim interest ad naufragium, vtrum vno grandi fluctu nauis operiatur & obruatur, an paulatim, subrepens aqua in sentinam & per negligentiam derelicta atque contempta, impleat nauem atque submergat. In dies itaque orantes, Dimitte nobis debita nostra, manifestamus habere nos, quod nobis dimitti postulemus, atque in his verbis humiliantes animas nostras, quotidianam quodammodo agere pœnitentiam non cessamus.

Quotidianapœnitentia.

Inuenti sunt autem hæretici, qui primam tãtam pœnitentiam actionem ante baptismum cõcederet: pœnitentiam vero post baptismum, penitus negaretur: à Nouato autore

Nouatianis Anabaptistæ.

Nouatiani dicti, qui & Cathari, quorum impietatum nostris temporibus phanatici Anabaptistæ renouare conati sunt. Hos nõ difficile est apertissimis scripturæ testimoniis & exemplis innumeris refellere. Quid enim eo testimonio fortius, quo Deus apud Ezech. ca. 31. addito etiam iureiurando, hos hæreticos impiè mentiri apertissimè pronuntiat: Viuo ego, dicit dñs. Nolo mortem peccatoris, sed magis vt cõuertatur & viuat. Per seipsum iurat Deus (per maiorem enim se iurare non potest) se nolle mortem peccatoris, quin potius lapsum conuertere & viuere. Faceat ergo hæreticus, qui Dei testimoniũ conuellere non erubescit. Itidem Christus apud Matth. cap. 18. Si peccauerit, inquit, in te frater tuus, vade & corripue eum inter te & ipsum solum. Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum. Lucæ quoque cap. 17. sic ait: Maius gaudium erit super vno peccatore pœnitentiam agente, quàm super nonaginta nouem iustis qui non indigent pœnitentia. Paulus ad Galat. 6. inquit: Fratres, si praeoccupatus fuerit homo in aliquo delicto vos qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis, &c. Et quid apertius eo, Memor esto vnde eccideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac. Et quod Petrus ad Simonem Magum iam baptizatum ait: Pœnitentiam age ab hac nequitia tua, &c. Possent & alij sexcenti loci afferri. Quod si exempla scripturæ requiras, habes ex pœnitentibus, receptis, Dauidem, Manassen, Petrum, Magdalenam, Galatarum ecclesiam, Corinthium incæstum, & plerosque alios, de quibus scriptura passim meminit. Qui vero plura in numerato habere desiderat,

Hebr. 6.

potest) se nolle mortem peccatoris, quin potius lapsum conuertere & viuere. Faceat ergo hæreticus, qui Dei testimoniũ conuellere non erubescit. Itidem Christus apud Matth. cap. 18. Si peccauerit, inquit, in te frater tuus, vade & corripue eum inter te & ipsum solum. Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum. Lucæ quoque cap. 17. sic ait: Maius gaudium erit super vno peccatore pœnitentiam agente, quàm super nonaginta nouem iustis qui non indigent pœnitentia. Paulus ad Galat. 6. inquit: Fratres, si praeoccupatus fuerit homo in aliquo delicto vos qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis, &c. Et quid apertius eo, Memor esto vnde eccideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac. Et quod Petrus ad Simonem Magum iam baptizatum ait: Pœnitentiam age ab hac nequitia tua, &c. Possent & alij sexcenti loci afferri. Quod si exempla scripturæ requiras, habes ex pœnitentibus, receptis, Dauidem, Manassen, Petrum, Magdalenam, Galatarum ecclesiam, Corinthium incæstum, & plerosque alios, de quibus scriptura passim meminit. Qui vero plura in numerato habere desiderat,

*Apoc. 2.
Acto. 8.*

potest) se nolle mortem peccatoris, quin potius lapsum conuertere & viuere. Faceat ergo hæreticus, qui Dei testimoniũ conuellere non erubescit. Itidem Christus apud Matth. cap. 18. Si peccauerit, inquit, in te frater tuus, vade & corripue eum inter te & ipsum solum. Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum. Lucæ quoque cap. 17. sic ait: Maius gaudium erit super vno peccatore pœnitentiam agente, quàm super nonaginta nouem iustis qui non indigent pœnitentia. Paulus ad Galat. 6. inquit: Fratres, si praeoccupatus fuerit homo in aliquo delicto vos qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis, &c. Et quid apertius eo, Memor esto vnde eccideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac. Et quod Petrus ad Simonem Magum iam baptizatum ait: Pœnitentiam age ab hac nequitia tua, &c. Possent & alij sexcenti loci afferri. Quod si exempla scripturæ requiras, habes ex pœnitentibus, receptis, Dauidem, Manassen, Petrum, Magdalenam, Galatarum ecclesiam, Corinthium incæstum, & plerosque alios, de quibus scriptura passim meminit. Qui vero plura in numerato habere desiderat,

derat, quibus hæreticos illos reuincat, hic sanctos illos eccle-
 siæ patres perlegat, præcipuè diuum Ambrosium in duobus, *Ambros.*
 quos de pœnitentia conscripsit, libris, vbi eodè grauissimè
 ac acerrimè confutauit. Quare illos tatum locos quos illi vt
 præcipuos pro sua hæresi tuenda, ex epistola ad Hebræos ad-
 ba: Impossibile est eos qui semel sunt illuminati (gustauerūt
 etiam donum cœleste, & participes facti sunt Spiritus sancti,
 gustaueruntq; nihilominus bonum Dei verbum, virtutesq;
 seculi venturi, & prolapsi sunt rursus) renouari ad pœniten-
 tiam, rursus crucifigentes sibi metipsis filiū Dei, & ostentui
 habentes. Hic locus licet duriusculus videatur, tamen sani
 intellectus adeo pœnitentiam non tollit, vt etiā statuat Ve-
 teres, de quorum numero sunt Ambrosius, Chrysostomus,
 Theophylactus, & cæteri fermè omnes hunc locum de bapti-
 smo intelligunt, q̄ hunc impossibile sit iterari. Et sententiam
 suam his verbis Paulinis (nempe renouari ad pœnitentiam,
 item crucifigentes sibi metipsi filium Dei, & ostentui habentes)
 confirmant. Nam qui post baptismum (in quo cum Chri-
 sto cruci cōfigimur & consepelimur) labitur, ac putat aliam
 renouationē baptismatis superesse, is Christū denuo crucifi-
 git. Semel crucifixus est Christus, semel peccato mortuus est:
 amodo nō moritur. Ergo & vnicum oportet esse in ecclesia
 baptismum, nō plura. Potest etiā secundum veterū sententias
 de blasphemis intelligi, vt verbū, Impossibile, capiat pro,
 admodum difficile. Blasphemos enim, qui Christum iterum
 crucifigunt ac ludibrio habent, renouari posse ad pœniten-
 tiam, valde difficile atq; adeo apud homines impossibile vi-
 detur. Interim tñ nemo negauerit, id apud Deum nequaquā
 esse impossibile, si blasphemo pœnitentiam dare decreuerit.
 Exemplo sunt in veteri testamento Manasses, in nouo Pau-
 lus, qui quāuis blasphemus & persecutor Dei fuerint, cōse-
 quuti tñ sunt veniam. Cæterum qui hunc locū de finali bla-
 sphemia seu impœnitentia aut desperatione tantum intelli-
 gunt, videntur nobis quamproximè ad germanam epistola
 intelligentiā accedere, quæ nullā habet absurditatem. Nam
 & Euangelium docet, vnum tatum genus esse peccati, quod
 Christus peccatū in Spiritum sanctum adpellat, neque hic
 neq; in futuro seculo remissibile. Hoc beatus Augustinus &
 cæteri sancti patres, finalem impœnitentiam seu desperatio-

Ambros.

Obiectio.

Dilutio.

Roma. 6.

*Verbū im-
possibile.*

4. Reg. 2.

1. Para. 33

1. Tim. 11.

Matth. 13

Marc. 3.

Lucæ. 12.

Aug. de

peccat. in

DE SACRAMENTO

*Spiritu san
Eum.*

Cap. 3.

Esaiæ. 28.

Roma. 10.

Ican. 3.

Acto. 4.

*Alter lo-
cus dnuus
culus.*

Dilutio.

nam vsque ad mortem, interpretantur. Nam hæc sola non remittitur, quod proprie cum gratia pugnet. Qui enim fieri potest vt obstinatus & desperans, gratiam remissionis peccatorum accipiat quam repudiat? Cætera omnia, quantumuis gratia crimina, etiam post baptismum, quamlibet sæpe iterata, vera poenitentia dilui tota scriptura proclamat. Iam locum illum ad Hebræos sic rectè intelligi, satis indicant præcedentia, quæ declarant sequentia. Superius enim dixerat: Videte fratres, ne sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis discedendi à Deo viuo, sed abhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur, vt nõ obduretur quis ex vobis malitia peccati. Hic apostolus clarè significat se poenitentiam post baptismum permittere, qui & obtestatur fratres, vt sese mutuo cohortantur, donec hæc vita superstes est, ne quis omnino ex ipsis incredulitati obnoxius, obduretur malitia peccati, nimirum solos incredulos & finaliter obduratos, nõ autem respicientes & piis cõmonitionibus obediētes, ab illa requiæ excludens. Quibus enim, vt subdit, iurauit dominus, non ingressuros in requiæ, nisi his qui nõ obedierunt, quos videmus, quòd nõ potuerunt ingredi propter incredulitatem: alioqui remissio peccatorum, quod ad credentes atinet, vniuersalis est. Omnis enim qui credit in eum, non confundetur. Item, Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum, non pereat, &c. Sic itaq; intelligendus est locus ille ad Hebræos, Impossibile esse renouari eos qui Christum iterum crucifigunt & ludibrio habent, id est renouari non possunt qui Christo increduli sunt, qui Christi fidè deserunt, qui Christum cõtemnunt, qui Euangelio amplius non obediunt, quòd non sit in alio quoquam salus. Potest & sic enarrari locus, Impossibile esse eos, qui bonum Dei verbum reliquerunt, ad poenitentiam renouari, tantisper scilicet, donec ludibrio ostentui filium Dei habent.

Atque hanc esse verè Paulinam sententiam, ex alterius loci, quæ heretici ex eadè epistola cap. 10. obiciunt interpretatione magis perspicuum euadit, qui sic habet: Voluntariè peccatibus nobis post acceptam notitiam veritatis, iam nõ relinquitur pro peccatis hostia, sed terribilis expectatio iudicii. Quo certè nihil aliud inculcare vult Apostolus, quam Christum esse viuam illam pro peccatis nostris hostiam in cruce immolatam, atque hanc veritatem nos retinere oportere Alio- qui si

qui si post notitiam huius veritatis volūtariē peccauerimus, hanc veritatem atq; ad eō Christū ipsum deserentes, certē nihil superest, nisi vt in iudicio pœnas demus. Vnde huius loci eadem omnino est sentētia, quę est illius apud Ioannē: *Qui non credit in eū, iam iudicatus est, quia nō credidit in nomine vnigeniti filij Dei. Et iterum: Qui autē incredulus est filio, nō videbit vitam, sed ira Dei manet super eū. Atque, hoc est peccatum illud ad mortem, de quo in prima epistola idem Apostolus ait: Est peccatum ad mortē, pro eo nō dico vt quis oret. Nō magis ergo ambo hi loci ex epistola ad Hebręos citati reuertentē per pœnitentiā ad Christum repellunt, quā illi apud Ioannē. Vtrobq; enim significatur incredulos iam iudicatos esse, iram Dei super eos manere, quamdiu increduli sunt, quādiu filium Dei iterū crucifigūt & ostentui habēt, quādiu volūtariē peccāt, notitia veritatis semul accepta, voluntariē relicta ac contēpta, quādiu filij Dei cōculcauerint, & sanguinē testamenti, in quo sanctificati sunt, pollutū duxerint, & spiritui gratiæ contumeliā fecerint hoc est gratiā quę est in Christo, repudiarint. Nā quisquis ad Christū per pœnitentiā & fidem reuertitur, horū omnium contraria facit, ad quem nō pertinet hæc Christi comminatio: Non remittetur hic neq; in seculo futuro: sed tantū ad illos qui subuersi sunt & proprio iudicio condemnati, de quibus scriptū est: Dedit illis Deus spiritum cōpunctionis, oculos vt nō videant, aures vt nō audiāt. Item, obscurentur oculi eorum ne videāt, & dorsum eorū semper incurua. Iam & totius epistolę scopus hęc sententiā manifestē asserit. Paulus enim tota illa epistola ad Hebręos ferē nihil aliud agit, quā vt discernat sacrificia veteris legis, ab illo vnico sacrificio propitiatorio, Christo, doceatque omnia illa, in hoc vnico iam euacuata & adimpleta esse, quo fiat, vt impossibile sit eum qui Christum (quem semel amplexus est) rursus cōtempserit. renouari per aliā hostiā, quum non sit alia pro peccatis hostia, quam Christus, quem qui relinquunt, frustra ad alias victimas seu opera confugiunt. Ignorantes enim Dei iustitiam, & suam volētes cōstituerē, iustitię Dei nō sunt subiecti. Finis enī legis Christus ad iustitiā omni credenti. Ex quibus omnibus consequitur, verissimam esse hanc ad Hebręos epistolam, pœnitentiā post baptismū magis statuere quā tollere, quum Paulus iubeat ac obtestetur, admoneri fratres per singulos dies, donec*

*Ioan. 3.**Peccatum ad mortē quod.**1. Ioan. 5.**Matt. 12.**Tit. 3.**Esaie. 6.**Roma. 11.**Psal. 68.**Scopus epistolę ad Hebręos.**Roma. 10.*

hodie cognominatur, ut nō obduretur quis malitia peccati, sed ut participes Christi effecti, initium substantiæ eius usque ad finem firmū retineamus: per initium substantiæ initia peccati significans, scilicet baptismi & pœnitentiæ doctrinam, quam tenentes non obdurabimus corda nostra, sicut illi qui propter incredulitatē à terra promissionis sunt exclusi, quin potius plena fiducia accedamus in introitu sanctorum, in sanguine Christi, aspersi corda à conscientia mala, &c.

Pœnitentiæ secundam apostoli naufragii tabulam.
Hieronymus super Daniel.
Prima tabula baptismi.
Secunda tabula pœnitentiæ.

Confutata itaque sententiā planè hæretica & plena impietatis, de pœnitentiā, quæ post baptismū in ecclesia agit, paucis differendum est. Hæc beatus Hieronymus, Tertullianum sequutus, secundam post naufragiū tabulam tropo haud ineleganti appellat. Qui tropus tā placuit posteris, ut ferè in omnium de pœnitentiā differentium ore versetur. Prima tabula, quæ subnixi, ex diluuiō peccatorum tam in Adam veluti stirpe, quàm postea male viuendo, quacunquē tādē ratione contractorum, enatamus, baptismus est: post quem acceptum, si rursus naufragium fecerimus, nulla pro peccatis noua hostia restat, sed tantum superest hæc secunda tabula: Pœnitentiā: quæ si gnauiter (donec vita superstes est) apprehēderim⁹, ac apprehensam persequuti fuerimus, nō dubium quin rursus ad salutis portum pertingemus, quamlibet etiam periculosi sint, in quos postea incidimus, peccatorum scopuli. Re mediū sanè in ecclesia summè necessariū, quo sublato, quātū la quæso hominum pars fuerit, quæ post baptismum, nullius peccati aut etiam criminis sibi conscientia, vitæ æternæ participationem sperare queat? ut nulli nobis immaniores hæretici vnquam fuisse videantur, quàm Nouatiani, qui tam necessariū animæ medicamentum è medio tollere conati sunt.

Nouatiani hæretici omnium manifestissimi.
Pœnitentiā in genere accepta tribus partibus constat.

Porrò ecclesiastici patres verā pœnitentiā tribus partibus consistere (quemadmodū & superius meminimus) nobis tradiderunt, Contritione, Cōfessione & Satisfactione. Loquimur autem de pœnitentiā, non quæ propriè sacramentum est, nam ea uti cætera sacramenta, suo verbo, suo itē elemento sacramentali tanquam partibus suis essentialibus constat. Sed de pœnitentiā loquimur, quæ totam hominis conuersionem seu renouationē complectitur. Ea enim tum demum perfecta, consummata ac fructuosa censetur, si tribus illis partibus absoluat. Sūt qui pœnitentiā duas partes faciunt, contritionem & fidem. Sed fides, nostra quidem sententiā,

ria, non propriè pars, sed magis radix & fundamentum est, nõ tantum poenitentia, sed & omnis operis boni. Omne enim quod non est ex fide, peccatum est. Orthodoxi doctores fidem appellant ianuam ad salutem, non quòd fides (si tamen secundum omnem suam rationem accipiatur) initium tantum omnium bonæ actionis sit, & nihil præterea, sed potius tale sit initium, quod & perpetuo prosequatur progredientem, & in actionibus pietatis præcipuas agat partes,

Quæ omnia ut clarius intelligatur, meminisse oportet eorum, quæ in primum articulum Symboli apostolici ex Augustino retulimus, quæ hic repetisse ac illustrasse superuacaneum haud putamus: nempe duplicem aut triplicem etiam esse fidei seu credendi rationem. Siquidem una est, quæ Deum esse, ac cætera quæ scriptura commemorat, non aliter quàm historica quadam fide recitata, vera credimus. Vnde & historica fides appellatur quàm nobiscum demones communem habent. Altera, quæ Deo credimus, quæ persuasio & cõfians opinio est, quæ fidem & promissionibus & cõminationibus diuinis adhibemus, quàm habent iniusti cum iustis cõmunem. Nam (ut Apostolus ait) reuelatur ira Dei super omnem impietatem & iniustitiam hominum eorum qui veritatem Dei in iniustitia detinent. i. ira Dei reuelatur hominibus etiam iniustis, qui veritatem & iustitiam Dei (quæ sciunt Deum esse, Deum peccatis irasci, Deum scelera punire) in iniustitia detinent & contemnunt.

Tertia fidei ratio est, quæ in Deum credimus, solis piis peculiaris, quæ certissima quædam fiducia est quæ totos nos Deo submittimus, totique à gratia & misericordia Dei pèdemus. Hæc & spem complectitur & charitatem indiuiduam commitem habet. Est enim (ut Augustinus ait) fides, quæ amando in Deum itur, nimirum quàm Paulus describens ait, fides quæ per charitatem operatur. Prima credendi ratio, seu fides illa historica, si solâ accipias, informis est, & veluti adhuc mortua. Altera verò, quæ Deo tantum credimus, necdum tamè erga Deum religiosa pietate afficimur, manca. Sed tertia, quæ in Deum credimus, pioque affectu in eum tēdimus, ea demum viuida atque integra fides est. Fides ergo quæ persuasum habemus, Deum esse, ite quæ Deo vel promittenti vel cõminanti credimus, spiritualis ædificij initium est. Oportet enim accedentem ad Deum credere quia est, & quia inquirentibus se remunerator,

*Fides omn
proprie
poenitentia
pars sit.
Rom. 14.
Fides ad
salutem.
ianua.*

*Triplic
credendi
ratio.
Iacob. 2.*

Rom. 1.

*Galat. 5.
Fides in-
formis.
Fides im-
perfecta.
Vnuda fi-
des.*

Hebr. 11.

deserētibus vero grauis impietatis vltor sit. Fides vero que
Augu. in in Deum credimus, hæc nō tantum initiū est bonæ actionis,
Psal. 31. quin potius vt actio quæcunq; bona sit, facit: & quod a cōtione
 nostra deest, supplet non ex sua dignitate, sed ex misericor-
Fides in- dia Dei quam accipit seu apprehendit. Hæc fides quatenus
fusa. homini ad assentiendum his quæ credenda sunt, à Deo infun-
 ditur, fides infusa dicitur: quatenus verò post iustificatiōem
Acquisi- vel per auditum verbi, vel per visa miracula augetur, acqui-
ta. sita. Rursus, quatenus se nō exerit, habitualis: quatenus verò
Habitua- sese exerit, & exercet, actualis appellatur. Nec hoc omitten-
lis. dū est, fidem secundum duas priores credēdi rationes in in-
Actualis. tellectū consistere, secundū tertiam vero etiam in volunta-
Fides in te, quòd actio fidei sic acceptæ (quod est credere, fidere, & ad-
intellectū hærere Deo) non solo intellectu, quem fides illuminat, sed &
Fides i vo- voluntate, quā accedente charitate inflammat, perficiatur. Iū-
luntate. etsi fides, spes & charitas tria dona spirit^o sint, & singulas suas
Fides iu- distinctas habeant rationes: tamen hoc constat, eam fidē, qua
stificās nō in Deū credimus (quæ sola efficax, sincera, integra & saluti-
accipitur fera est) nec ifundi, nec accipi sine spe & charitate. Vnde etiam
sine spe & tria hæc ratione, nō tamen tempore separātur, quia simul ac-
charitate cipiuntur: quemadmodū enim radius, illuminatio, & calor si-
 mul tēpore sunt ac fiūt, licet ratione atq; etiā re ipsa distinctæ
 sic in iustificatiōe hominis fides, spes & charitas simul i cor-
 dibus nostris per spiritū sanctū diffundantur. Sic ea enī Pau-
 lus ad Rom. 5. testatur iustificari nos per fidem, ea scilicet in
 qua stamus & gloriamur in spe gloriæ filiorū Dei: spe quidē
 non qualibet, sed spe quæ non cōfundit, hoc est nō pudentia
 cit, quòd charitas Dei effusa sit in cordibus nostris per spiri-
 tum sanctū qui datus est nobis. Nam quod alibi Apostolus
Locus Co- ait, Si habueras omnē fidē, ita vt montes transferā, charitatē
rin. 13. ex autem non habueras, nihil sum: non sic accipiendum est, quasi
plicatur. integra & sincera fides sine charitate accipitur, sed magis
Chryso. exaggerandi gratia per hyperbolen dictū videri debet, atte-
Theoph. stantibus Chrysofomo ac Theophylacto. Nam & Basilius
Basilius Magnus locum hunc citans in epistola quadam ad Neocæsā-
Magnus i riciens, hæc subiicit: Non quòd horum quæ commemorauim-
epistol. ad mus, singula sine charitate possint inueniri, sed quod sanctus
Neocæsa. Paulus voluerit testimoniis cōfirmare quod dixerat, præce-
 ptum charitatis infinitis partibus esse reliquis omnibus ex-
 cellentius. Itidem diuus Ambrosius ad Herontianum locū
 hunc

hunc exponēs: Sed arbitror, inquit, propositi gratia hoc dixisse Apostolū. Neque enim videtur mihi, qui habeat oēm fidem ita vt montes transferat, charitatem nō habere. Hactenus Ambrosius, Interim non negamus, fidē donum Dei esse speciale, & si desit charitas, certē fuerat in illis fides aliqua, qui dicit, In nomine tuo eiecimus demonia. Fuit in Caipha aliquod fidei donū, quum diceret: Expedi vobis vt vnus homo moriatur pro populo. Est & in sceleratissimē viuētibz Christianis nonnulla fides reliqua, de qua dixit Apostolus Iacobus: Fides sine operibz mortua est. Sed fidei integre ac syncera (nimirum secundum tertiam credēdi rationem accepta, cui iustificatio tribuitur) non potest abesse charitas. Frustra enim credis esse Deum, & esse Deum vnum, nisi sic credas Deum esse, vt illi omnia accepta referas, omnēque tuæ salutis spem in illum defigas. At id non facies, nisi fidei adiungas charitatē, ac postea piis operibus testeris, & quod credas & quod ames.

Quibus repetitis ac pramissis, iā ad pœnitentiæ partes veniendum est. Prima itaque pars contritio est, quam ecclesia vocat vehementem animi amaritudinem ac intimū dolorem conscientiaē, quę Deum peccatis irasci sentit, & se peccasse grauitur dolet cum voto vitam in melius cōmutandi. Hęc incipit quidem & concipitur vt plurimū fide historica & timore seruuili, sed non perficitur nisi fide syncera & timore filiali. Principio enim fides illa secundum primam & secundā credēdi rationem, qua Deum esse, eundemq; iustū ac veracem credimus, timorem seruilem parit, peccātes metu pœnæ terrentem. De quo dictū est Ambrosio & Augustino testibus: Initiū sapientiæ timor Domini. Hic in nobis augetur, quū notitia legis diuinę, notitia legis naturę animis insculpta accedit. Nā quū peccatū nihil aliud sit, quā factū, dictum, aut concupitū contra legem, cōsequitur, vt per legē cognitio peccati fiat: & quo magis in notitiam legis penetramur, tanto perspicacius peccata & delicta nostra cernamus, quamq; procul simus ab obseruatione legis, veluti in speculo quodam intueamur. Ergo quum lex veluti digito ostēdat ac cōmonstret peccatum, nō tantum quod opere, sed etiā quod affectu committitur: præterea doceat, Deum peccata nostra seuerissimē tam in hoc quā in futuro seculo puniturū, ac subinde huic notitię cōscientia nostra per fidem assentiat: sit

Amb. ad Herontia. episto. 74
Fides donū speciale etiā sine charitate.
Ioan. 11.

Iacobi. 2.

Contritio quid.

Timor seruilis.

Ambr. li 2. de voc. gent.

Augu. in epist. 10ā.

Prover. 1. Eccle. 1. Roma. 3.

Deute. 5.

Fides histórica cū timore serui terrorem incutit cōscientiæ.

Matth. 3.

Luc. 13.

Matth. 10

Acto. 2.

Psal. 78.

Esais. 1.5

Chryso. de compun. cordis.

Itē homi.

15. super

epistolam

ad Timo.

Roma. 7.

Psal. 13.

Solus timor serui parum utilis.

Timor fidelis.

vt hæc fides cū timore serui coniecta, grauem animi cōcussionem, terrorē & amaritudinē pariat, quibus cordis nostri superbia frāgitur, ac veteris hominis affectus veluti conteruntur cōminuanturque. Ab incussione huius timoris doctrinam pœnitentię Baptista exortus est: Progenies inquit viperarū, quis vos docuit fugere à ventura ira? Iam securi ad radicem arboris posita est. Omnis ergo arbor quæ nõ facit fructum bonū, excidetur & in ignē mittetur. Nec aliter Christus docet: Nisi, inquit, pœnitentiā habueritis, omnes nūmul peribitis. Et alibi: Nolite timere eos qui occidūt corp⁹ animam autē non possunt occidere: sed potius timete eū qui potest & corpus & animā perdere in gehennam. Itidē apostolus Petrus prima concione post acceptū spiritum sanctū, Iudæis hunc timorem ingerit, ex prophetis arguens & contestans, quod Iesum, quem & Dominum & Christum fecit Deus per manus iniquorū affligentes crucifixerūt ac interfecerunt. Sequitur enim: His autem auditis, compuncti sunt corde. Idem docendi genus admodū frequens est in prophetis. Concipitur itaque contritio fermē ex hoc timore, quam scilicet peccator in legem diuinā intueēs, considerat interiorum animi sui immunditē legi Dei repugnantē, simul cum magnitudine, turpitudine, ac sceditate criminū suorū, repetens, quoties in ea relapsus, & quādiu in suis tenebris ac sordibus versatus sit, quantisq; bonis seipsum interea priuauerit, à cōmunionē totius corporis Christi separatus, obnoxius aternæ gehennæ supplicio, ex quarum rerū attenda cōsideratione nascitur horror peccatorū. Qui hunc horrorem nõ sentiūt, nec dolore vilo aut metu iræ Dei afficiūtur, sed securi indulgēt suis cupiditatibus, vel quasi nihil habeāt vitij sibi blandiuntur hypocritæ, longe à pœnitentiā sunt, de quibus Propheta ait: Non est timor Dei ante oculos eorum. Neque tamen putandum est, hūc timorem seruilem, qui ex metu supplicij ducit originē, & horrore incutit peccatorum, pœnitentiā totam absoluere. Quin potius solus adeo non suffecerit, vt & exitialis sit, quod desperationē gignat, nisi proficiat ad spem veniæ, per cōtemplationē misericordiæ diuinæ, & succedat fides illa secundū tertiam credendi rationem, quæ accedens demū facit, vt timorem seruilem comitetur timor filio dignus, cui cōmissa displicent, nõ iam quod pertrahant in gehennam, sed quod patrē optimū ac si

ac sic de nobis meritum offendunt, quale videre est in filiis qui grauius in parentes deliquerunt. Primum enim metu poenae seu plagarum peccatum oderunt, deinde paternae pietatis memoria subeunte, ubi fiducia reditus in gratiam coeperint, etiam ex amore praeterita commissa detestantur, sic, ut etsi nullus deinceps immineat poenae metus, tamen scientes rursus admittere nolint, quod parentes illorum offendat.

Haec ergo fides cum timore filiali coniuncta, veram poenitentiam à falsa poenitentia separat, & discrimen facit inter contritionem impij & verè poenitentis. Impius enim concepto timore seruii ex metu supplicij, atq; ibi consistens, in desperationem adigitur, quod videre est in Cain, Pharaone, Saul, Achab, & Iuda traditore. Sed quos in hoc dolore constitutos Deus clemèter respicit, hi quum ex timore per fiduciam misericordiae ad timorè filialem gradum fecerint, tum demum ad veram poenitentiam conuertuntur. quales fuerunt Dauid, Niniuita, & Magdalena, & quotquot illorum exemplum imitantur, qui non ut impij illi obdurant, sed scindunt corda sua, Deo ante ostium stanti ac pulsanti aperientes ac locum dantes, cum desiderio illi deinceps adhærescendi. Atque hæc tadem est vera illa interior poenitentia, ad quam omnis scriptura passim nos prouocat & verbis & exemplis: Scindite (inquit Iohel) corda vestra, & non vestimenta vestra. Et Esaias: Vbi habitabit dominus in spiritu contrito & humiliato. Sacrificium enim Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despiciet. Item: Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.

Vides ergo, quæ admodum consideratio iustitiæ ac iudicij diuini, accedente fide historica, poenitentiam inchoet, consideratio verò bonitatis diuinæ ex amoris affectu procedens cum fiducia misericordiae, poenitentiam formet, quam obrem hæc duo scriptura passim coniungit. Beneplacitum (inquit Dauid) est domino super timentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius. Et Paulus Apostolus, quum reuelari iram Dei super omnem impietatem asseruisset, subiicit: An nescis homo quod Dei benignitas ad poenitentiam te adducit? Haud inficiamur, sanctiorem esse poenitentiam, quam timor filialis in bonitatem Dei respiciens & inchoat & format. Sed quoniam hæc est fragilitas & imperfectio nostra, ut non facile ad bonitatem Dei oculos nostros attollamus, nisi prius iram senserimus, quemadmodum Psalter ait: Quum occideret eos, quæ-

*Fides in
Deum cum
timore fi-
liali veram
contritio-
nem parit*

Apoc. 3.

Iohel. 2.

Psal. 50.

Matth. 5.

*Timor fi-
ducie con-
iunctus.*

Psal. 146

Roma. 2.

*Poenitentia san-
ctior, quam*

*timor filia-
lis inchoat*

Psal. 106

rebant eum, & reuertebantur, & clamauerunt ad dñm quum
 tribularentur: idcirco sanctis patribus rectè placuit, penitè-
 tiæ doctrinam à timore seruili nō ineptè ordiri. Hinc beatus
 Augustinus haud inegātī tropo hunc timorē setæ & medi-
 ci ferramēto cōparat. Vt enim per setam linū introducitur,
 sic per hunc timorē charitati locus preparatur: seta prius in-
 trat, sed nisi exeat, nō succedit linū. Sic timor primò occupat
 mentē, sed succedēte charitate, nō remanet timor. Et quò il-
 la plus crescit, tātō hic decrescit magis: & quò fit illa intus fa-
 miliarior, tātō magis timor cedit, donec perfecta charitas il-
 lū foras mittat. At vbi nullus est timor, ibi nō est quā inter
 charitas. Rursus, quēadmodum medici ferramentū putredi-
 nem tollit, & vulnus quod minus dolebat, plus dolere facit,
 atq; adeò principio auget, donec accedēte medicina, suce-
 dat tandē sanitas. Sic timor pungit ac vulnerat mentem, sed
 succedens charitas, vulnere sanato cicatricē obducit. Nec mi-
 nus elegāter beatus Basilius hūc timorem ifagogicū, hoc est
 introductorīū & pædagogicū, appellauit ad pietatē. Exercent
 enim timor, quē occupat, memoria veteris vitæ, perhorrescē-
 tiæ & execratione peccati, & ignis æterni pauore, vt exerci-
 tatū iam per timorem charitas plena fiduciæ suscipiēs perfici-
 at. Nō enim hoc timore vel ratio vel intellectus aufertur,
 sed illa potius quę mentē p̄mebat, caligo discutitur, vt vo-
 lūtas deprauata prius atq; capitua, recta efficiatur. Eundē ti-
 morē Gregorius, Hieronymus sequutus, primū incipientiū
 gradū esse statuit, vt qui nescit p̄ximū sicut se diligere, iam
 tñ incipiat superna iudicia formidare. Atq; alibi duo cōpun-
 ctionis genera pulcherrimè describit. Primū (inquit) ani-
 ma timore compungitur, p̄st amore. Prius enim sese lachry-
 mis afficit, quia dum malorū suorum recolit, pro his perpeti-
 æterna supplicia pertimescit. At verò quum longa meroris
 anxietate fuerit cōsumpta, quædā iam p̄sumptione venie
 securitas nascitur, & in amore cœlestium gaudiorum animus
 inflātur: & qui prius flebat, ne perduceretur ad supplicīū,
 p̄st amarissimè flere incipit, quia differtur ad regno. Cassio-
 dorus in psalmum centesimum decimum, Metum iudicij ian-
 uam cōuersionis appellat, modò tamē discretio dilectionis
 addatur. Breuiter, in hanc sententiam omnes pij discendunt.
 Hæc eò dicta sunt, vt itelligāt verbi dei ministri, vnde
 verbū prædicationis suæ ordiri debeat. Nam tum re-
 ctissimè

1. Ioan. 4.

Basilius.

Amb. de

voca. gen.

lib. 2.

Grego. in

Iob. c. 29.

Duo com

pūctionis

genera.

Prædica-

tio verbi

Dei vnde

ordiēda.

ctissimè suo funguntur officio, si primùm animos ad plangē-
da peccata commoueat, si spiritualibus increpationibus ex
lege diuina desumptis, populum peccantem arguāt, vitam fu-
turam & æterna supplicia in memoriam reducant. Hoc vnum
vero quam maximè cauebūt, ne peccantes statim securos red-
dant, ne indulgentius & citra omnem obiurgationem absol-
uāt, alioqui alienorum criminum participes futuri. Vbi vero
hunc primum pœnitentiæ gradum strenuè iecerint, tum su-
perest, vt ei secundus protinus subiiciatur ac addatur, quo fi-
ducia misericordiæ in Christū arripitur, quem ordinem vi-
dere est in prima illa Petri concione. Postquam enim vehe-
menti oratione ad intimum dolorem Iudæos concitasset, at-
que illi compuncti corde, dicere inciperent: *Quid faciemus*
viri fratres? nō cunctandum ratus, protinus eo prouectis per
veræ pœnitentiæ remedium, remissionem peccatorū in Chri-
sto Iesu denunciat ac ostendit. Eosdem gradus velut ob oculo
nobis positos, in beatissimi Pauli Apostoli conuersione
cernere nobis licebit: Saulus adhuc spirans minarum & cædis
in discipulos domini, quum proficisceretur in Damascū, pri-
mum durè increpatus, ac metu penè exanimatus, in terram
prosternitur: ac postquam tremens ac stupēs dixisset, *Domine*
quid me vis facere? statim Dñi iussu in ciuitatem introdu-
citur, vt ad eum Ananias (qui interpretatur gratia seu miseri-
cordia Domini) accedat ac dicat: *Saule frater, Dominus Iesus*
misit me, qui apparuit tibi in via qua veniebas, vt videas &
implearis spiritu sancto.

ET vel hoc exéplo discimus, q̄ nō sit in potestate nostra, vt
nobis ipsi hos pœnitentiæ affectus largiamur. Nā Christus
est qui Paulū strauit. Rursus, Christus est qui Paulum erexit.
Paulus verò trahenti, vocāti, ac sananti tantū assensum præ-
buit. *Quicquid* ergo horū in nobis agitur, merū Christi be-
neficiū est, quia nō sumus sufficientes, ne cogitare quidē ali-
quid ex nobis, quasi ex nobis: sed Deus est, qui operatur in no-
bis & velle & perficere pro sua bona volūtate. Ipse stat semp
ad ostiū, & pullat, vt & initiū salutis nostrę ipso inspirate ha-
beamus. Ipse est qui per verbū suum & spiritū sanctum arguit
peccata, Ipse qui horrorem peccati nobis incurit, qui amaritu-
dinem & dolorem mētibus nostris immittit. Ipse qui eodem
terrore (modò vocantem sequamur) ad filiū trahit. Breuiter,
ipse est qui & pœnitentiā in nobis inchoat, & format: quod nō

*Nycepho-
rus ad
Theodo.
Quid ca-
uendum.*

*Pœnitentiæ
gradus.*

Acto. 2.

Acto. 9.

*Affectus
pœnitentiæ
domi Dei
Acto. 9.
Philip. 2.*

Apo. 3.

*Ioan. 16.
Phili. 36.*

DE SACRAMENTO

2. *Tim. 2.* filuit Apostolus, quum ait: Ne forte det illis Deus pœnitentiam, vt resipiscant à diaboli laqueis, à quo captiui tenentur. Ergo quū pœnitentia, Dei gratuitū donū sit, ab illo & precibus & lachrymis, animi saltem, aliisque piis studiis expectanda est. Quod si non statim cōtingit quod ambitur, non est tamē desistendum à bene cœpitis. Proinde qui ex consideratione vitæ turpiter actæ ac metu gehēnæ, iam cœcepit aliquā detestationē criminū, hoc est timorē seruilem, ac necdum sentit timorē filio dignū: perseueret in lachrymis ac precibus, quarat, petat, pulset, donēc & hūc timorē senserit, cum voto certo mutandæ vitæ, cūmque amore bene sperante coniunctum.

Roma. 8. Vbi verò & hūc spiritum senserit, quem Apostolus vocat filiorū, in quo clamamus, Abba pater, caueat ne quid hinc sibi tribuat, agnoscat gratuitū Dei munus, ac abiectus ad pedes illius, gratias agat eius benignitati, rogans vt quod gratis largitus est pro sua bonitate, perpetuū esse velit, ac semper in maius augere: nec suo voto seu proposito deinceps non peccādi sic fidat, vt existimet se suis virib⁹ posse à peccatis abstinere, sed cum magno tremore imploret opem diuinā, vt idē cōtinet & adiuuet votū qui dedit. Sic enim ecclesia Deum orat, nempe vt actiones nostras adspirando præueniat, & adiuuando prosequatur, vt cuncta nostra operatio ab eo semper incipiat, & per eū incepta, finiatur per Christū dominū nostrum.

Galat. 4. *Salutē nostrā cū tre more operabimur.* *I sal. 67.* Sed interim impii, impœnitentes, & præfracti qui ex culationem in peccatis quærunt, peccatum peccato cumulantes, suæ damnationis causam blasphema voce in Deū transferrunt, causantes (idque ex Paulinis verbis perperam detortis) quod resipiscere ab iniquitate, non sit neque volentis, neque currentis hominis, sed solius Dei miserētis. Atq; hinc inferre moluntur, omnem hominis curā in hac re planè superuacaneā esse, asserere non verentes, arbitrij libertatē in homine ad bonū prorsus nihil valere. Quæ sententia planè impia, hac deploratissima tēpestate innumerabilē Christiani gregis turbam miserè deceptā, in æternæ dānationis barathrū precipitauit. Quamobrem pios aduersus tale venenū præsentī antidoto præmunire oportet. De liberi arbitrij porestate multis disputare huius libelli angustia nō fert, nec est necesse, quod hæc res locupletissimè à veterib⁹, maxime ab Augustino) qui arbitrij libertatē & meritum simul cum gratia tuetur: tractata sit, summatim indicasse suffecerit, quid de viribus nostræ volun-

Impii suæ damnationis causā in Deum trāsferunt. *Rom. 9.*

Quid de virib⁹ nostræ voluntatis ad bonū sententiā sit.

volun-

voluntatis ad bonum sentire oporteat.

Initiò, quod non semel superius dictum est, retinere oportet sententiam quæ Ecclesiastici decimoquinto legitur, quòd Deus constituerit hominè, & reliquerit eum (quemadmodum & angelicam creaturam) in manu consilij sui: hoc est quòd Deus còstituerit hominè talem, qui gratia creatoris sibi desu per collata potuisset, nisi liberæ suæ voluntatis arbitrio malè fuisset vsus, legi Dei perfectè obedire ac satisfacere: rursus, qui posset deserta gratia Dei legè præuaricari, peccare, & in mortem (peccati stipendium) incidere.

Secundò retinendum est, quòd Deus nò sit causa mali seu peccati. Nam Genesis primo dicitur. Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erât valde bona. proinde hominem ad peccandum neq; incitauit, neque còcgit. Nam vti Psalmista ait. Nò Deus volens iniquitatem tu es. Et Sapientie primo scribitur: Fidelis est dominus, qui mortem nò fecit, nec lætatur in perditione animarū. Et alibi: Nemini mandauit impiè agere, & nemini dedit spatiū peccandi. Nò enim còcupiscit multitudinem filiorum infidelium & inutiliū. Sed homo suapte sponte lege Dei contèpta, serpenti credens, Deum deseruit: deserens, desertus est: peccauit, & in mortè præcipitatus est: desertus quidem à Deo, non per distantiam localem, quòd Deus substantialiter vbique sit præsens, res creatas (alioqui statim perituras) indefinenter sustentas ac gubernas. Sed desertus est per gratie interioris & spiritualis subtractionem. Ergo mali seu peccati causa, nihil aliud est, quàm liberū volūtatis arbitriū diaboli & hominis. Vnde, Christus, inquit, diabolum patrem esse mendacij, & ex propriis loqui mendacium. Itidem primæ Ioannis tertio: Qui facit peccatū, ex diabolo est, quoniã ab initio diabolus peccat. Omnis verò qui natus est ex Deo, nò peccat. Et iterum primæ Ioannis secundo: Omne quod est in mudo, còcupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorū, & superbia vitæ, quæ non est ex patre, sed ex mundo est. Et in eadem sententiã ad Romanos quinto legimus: Per vnum hominem peccatū in hunc mundum intrauit. Discernere ergo oportet naturam à vitio. Natura à Deo ornata est, & còseruatur, vitium à volūtate diaboli & hominis, quæ potuit abuti libertate sua, & se à Deo auertere, & sic fieri causa peccati.

Tertiò retinere debemus (quod & superius docuimus) primam illam naturam, quæ in primis parentibus tota & integra

M

*Augu. de
correp. &
gra. cap. 2*

Roma. 6.

*Dānantur
Manichæi*

Psal. 5.

Eccle. 19.

*Quomodo
Deus homi-
nē desera-
rat.*

Coloss. 1.

Hebr. 1.

Ioan. 8.

DE SACRAMENTO

erat totam esse corruptam, proinde totam iustitiã ac immortalitã perdidisse. Vnde consequens erat, vt nec alios posteros, quã corruptos, iniustos & mortales, generare potuerit. Quod queritur Dauid Psalmo quinquagesimo: Ecce (inquit) in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis cõcepit me mater mea. Significans statim quum formaretur, in ipso extitisse peccatum illud originis. Vnius enim delicto propagatum est malum in omnes homines ad cõdemnationẽ, cuius mali magnitudinẽ Paulus Ephesiorũ secundo describit, vbi dicit diabolum per hoc peccatũ efficacẽ esse in incredulis. Huc pertinet quod Genesis octauo scribitur: Sensus & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia: hoc est nascimur omnes cũ praua concupiscentia, quã nos ab ineunte ætate veluti hæreditarius quidã morbus, totos occupat & comitatur, quo conuincitur omnes immundos esse quos nõ mundat fides Christi, sicut scriptum est: Quoniam nemo mundus à peccato corã te, nec infans cuius est vnus diei vita super terram. Quã quum ita sint, sequitur, neminem, etiam vnus diei infantem, si in hac corruptione peccati decedat, cõtra Deum queri posse quod damnetur, quod reatum seu morbum illum damnatione dignum, non ex Deo, sed ex voluntario vitio primorum parentum contraxerit, quem etiam in infantibus suo modo efficacem ostendit Augustinus, docens imbecillitatem membrorũ infantium innocentem esse, non animum infantium. Nam & zelum, & amaritudinem atq; inuidentiam quandam in paruulis lactentibus ac nondum loqui valentibus nos experiri constat. Rursum liquet, quotquot hãc damnationem euaserunt, Deo gratulari oportere. mortem enim debitã euaserunt, & vitã nõ debitam repperunt, liberatis indebitã exhibitã exhibetur iustitia, vt in Deo nihil reprehendant, vt nec illi dignos se gloriantur, nec hi se indignos pœna querantur. In quam sententiam dixit Apostolus: Nunquid dicit figmẽtum ei qui se fixit, quid me fecisti sic? An non habet potestatem rã, aliud verò in contumeliam? Vna erat massa perditionis ex Adã, cui nõ nisi supplicium debebatur: sed facit Deus ex massa, quã iam perierat, vas in honorem, quum hominem per redemptionem quẽ est in Christo Iesu, restituit. Faciat Deus vas in contumeliam, quũ hominem vel peccato originali oppositum

Roman. 5.

Iob. 4. 14
15. 25.

Iob. 34.

Cõs. lib.
1. cap. 7.

Augu. de
verb. apo.
ser. 11.

Roman. 9.
Explicatur
locus Pauli
linus.

Roman. 9.

Roman. 3.

Ephes. 1.

sum derelinquit, vel quū peccatorem in peccatis obdurefcere permittit, idque iuftiffimo iudicio nobis inſcrutabili, niſi quod certum habemus, Deū iuſtum eſſe & abſq; omni ini- quitate, nec vllū hominem etiā vnus diei infantem, dāna- re, niſi quem prauiderit merito dānandum, id eſt quem ſibi vocāti non aſſenſurū ſeu crediturum preſciuerit. Hoc cōten- tus, noli vltra diſputare vel quærere, Me quare fecit in hōno- rem, & alium in contumeliā? Imò mirare & exclama cū Pau- lo: O altitudo diuinitarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei, q̄ inſcu- tabilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius? quis enim cognouit ſenſum dñi, aut quis conſiliarius eius fuit? tantum qui liberaris & iuſtificaris, ſedulo recogita, quantum gratiæ & beneficij in te cōferatur, quum alter ex ſimili corrupta maſ- ſa procreatus, in damnatione relinquatur ac iuſtè puniatur.

Quartò, quū in prauaricatione Adæ omnes homines natu- ralem poſſibilitatē & innocentiam perdiderint, idcirco nemi- nem de pſundo illius ruina per liberū arbitrium poſſe cōſur- gere, niſi eū gratiā Dei miſerentis crexerit, & idcirco nemo ſuis ſolius viribus ad iuſtificationem, vitam bonam ac beatā pertingere poterit. Fatemur quidē, hominem per liberū arbi- trium, ſuūq; viribus citra renouationē aliquo modo externa opera bona agere, vt colere agros, domos ædificare, atq; ad eō in ipſa impietate vita ſua aliqua legis & ſapere & facere, ci- uilemq; aliquā iuſtitiā preſtare poſſe. quā Paulus appellat iu- ſtitiā carnis, ſeu iuſtitiā que in lege eſt, in qua ſe in Iudaismo cōuerſatum dicit ſine querela: quæ nihil aliud eſt q̄ iuſtitiā quædā externa, quam poteſt homo implere, vt nullus homi- num queratur de eo, licet intus in affectionibus prauis præ- uaricator ſit legis. Lex dicit: Non cōcupiſceas. Si cōcupiſceas, reus es legis in oculis Dei, ſed ſi nō rapis alienum, nulla de te (eſt) intus cōcupiſceas) erit querela hominū. Aliud eſt enim cōſpicua opera legis implere, vel timore hominū vel ipſius dei, vel penę formidine aliud, bene agere dilectione & amo- re iuſtitia, vt tæcti impune permitteretur male agere, male tamen agere omnino nolis. De externa illa & phariſaica iu- ſtitiā alibi dicit Apoſtolus: Volentes ſuā iuſtitiā cōſtitue- re, hoc eſt ſuis externis operibus in ſpeciem bonis (eſt) mens praua ſit) fidere, iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti. Nā quum vi- res hominis nō ſint penitus extinctæ, ſed vitiatæ, reliquū eſt in natura hominis naturale iudiciū, & delectus quidā rerum,

In deo nul- la eſt ini- quitas.

Deute 32.

Auguſt. lib. retrac.

cap. 23.

Roma. 11.

Vide epiſ.

Aurely &

aliorū epi-

ſcoporum,

inter quos

Auguſt ad

Inno. 10. 2.

nu. 95.

Auguſt ad

Sixtū. Itē

de ſpiritu

& lite. c.

28.

Philip. 2.

Auguſt de

tempo. ſer.

49.

Idē ad Bo

niſ. contra

Pelaꝝ.

Exod. 20.

Roma. 10.

Ambr. de

voca. gen.

lib. 1. c. 3.

DE SACRAMENTO

Quae sunt subiecta sensui & rationi operum externorū: quo fit, vt eadem suis viribus aliquo modo efficere possit. Sed interiores motus, hoc est bonos affectus, seu quae Deus requirit (quam vocamus iustitiā spiritualem) per se sine Deo efficere nō potest. Sed vt hos motus concipiat, Dei & mediatoris gratia ac Spiritu sancto est opus. Animalis enim homo non percipit ea quae sunt spiritus Dei. Sed hi tandem qui Spiritu Dei ducuntur, sunt filij Dei, & si quis spiritum Christi non habet, is non est Christi. Quamobrem Christus Ioan. 3. dixit: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, nō potest videre regnum Dei. Et iterum Ioannis 6. Nemo potest venire ad me, nisi pater meus, qui misit me, traxerit eum. Item Ioannis 15. Sine me nihil potestis facere. Nam homo in peccatum lapsus, nō ineptē confertur homini, in profundissimam ac spurcissimam foueam praecipitato ac grauiter vulnerato, vnde se erigere non possit, nisi desuper quispiam fune demisso delapsum extrahat, & extractū in super diligentia curatione acceptorum vulnerum prosequatur.

Quintō statuendū est, q̄ Deus tam est benignus ac misericors, vt nō tantum voluerit hominem nō peccare, sed & velit hominē lapsum, atq; aded quantumlibet criminofum, resurgere ac respicere. Nā apud Ezechielē sic loquitur: Vivo ego, dicit dñs, Nolo mortem peccatoris, sed magis vt cōuertatur & viuat. Et Christus indifferenter omnes ad se puocat: Venite (inquit) ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiā vos. Et in hanc sententiā dixit Apostolus Paulus: Deus vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Quōd si obiiciat quis, Dei volūtati quis resistit: cur igitur non omnes saluantur, quos Deus saluari vult? Respondemus, hic ad duplicem voluntatē Dei (dicendi causa) respicere oportere, antecedentē & consequentem. Res autem exēplo fiet dilucidior: Legislator legem ferens, omnes ciues suos vult esse bonos & pacificos, nec vult vt crimina ab eis patrentur pœnis luenda, idq; voluntate antecedente. Interim tamē filij sui alioqui charissimi, lata legis trāgressoris mortem vult, quem vellet nō peccasse, vt nihil plectendū in eo posset inuenire, idq; voluntate consequente, qua mortem filij vult, ppter aliquid iam factū. Item hortulanus plātat arborem, nō ea mente vt ex cidatur & in ignē mittatur: attamen dum post longā expectationem eam nullum fructū producentem

1. Cor. 2.

Roma. 8.

Psal. 68.

Bernar. in ser. de cœna domini.

Ezech. 33.

Matt. 11.

1. Tim. 2.

Obiectio.

Roma. 6.

Dilutio.

Simile.

Luca. 13.

ducentem videt, & terra excidit, & in igne mittit. Non secus
misericos Deus vult omnes homines saluos fieri, quod ad fe
artinet, voluntate antecedente. Quod verò reprobos datat,
fit voluntate cōsequente, q̄ iustum sit eos quibus pra bita est
omnis occasio consequendae salutis, nec apprehēdere volue
runt, damnare. De infantibus alia ratio est, vt iam diximus.
Sextò, quòd Deus adeò vult omnes homines saluos fieri, vt
nemini quantumlibet scelerato, gratiam suam subtrahat.

Septimò retinendū est, situm esse in hominis voluntate, vt
gratiā Dei oblatam vel accipiat vel repudiet. Quae ambo, vt
penitius intelligant, fortasse retulerit de gratia Dei, & quo
tuplex ea sit, simul & de hominis volūrate paucis dicere. Gra
tia ergo generaliter & specialiter accipitur. Gratia generali
ter accepta appellatur, quicquid nō praecedentium aliquorū
operū meritis, sed gratuita bonitate Dei donatur: & sic acce
ptò vocabulo, gratia non improbāda ratione dicitur natura,
in qua conditi sumus, vt nō nihil essemus: nec ita essemus ali
quid, vt cadauer quod non viuit, & arbor quae non sentit, aut
pecus quod non intelligit: sed hoīes, qui & essemus & viue
remus & sentiremus & intelligeremus, & de hoc tāto benefi
cio creatori nostro gratias agere deberemus. Hāc gratiā quā
quidā donum naturae appellant, habent impij nobiscū com
munem. Gratia verò specialiter accepta, quam doctrina Chri
stiana & demonstrat, & praedicat esse propriā Christianorū,
non est natura, sed est occulta misericordia Dei, qua p̄ submi
nistrationem spiritus, sanatur ac saluatur natura, qua praede
stinati vocamur, iustificamur, sanamur, & glorificamur, vt di
cere possimus: Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui filio
suo pprio non pepercit, sed pro omnibus nobis tradidit illū.
Hāc est illa gratia, quam diuinā literā ubique praedicant, de
qua dixit Apostolus: Non irritā facio gratiā Dei. Nam si per
legem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est, nimirū gra
tiā intelligis qua iustificamur ab iniquitate, & qua saluamur
ab infirmitate, non qua creati sumus cum propria voluntate.
Hāc gratia distinguitur in gratia operantem, & cooperan
tem, seu in prauenientē & subsequenter. Vtranq; in sanctis
eloquiis expressam legimus. Psaltes ait: Et misericordia eius
praueniet me, & misericordia Dei subsequetur me. Deus e
nim nolentem prauenit vt bene velit, & volentem subsequi
tur ne frustrā velit, sed vt perficere valeat. Operās ergo gra

*Gratia de
bisariā ac
cipitur.
Vide di
ctā episto.
Aurel. ad
Innoc.
Ecclē. 17.*

*Gratiapro
pria Chri
stianorū.
Vide di
ctā episto.
ad Innoc.
contra Pe
lag.
Roma. 8.
Gal. 2.
Gratia du
plex.
Psal. 58.
Psal. 22.
Augu. in
Ench. c. 32
Operas
gratiaque*

*Cooperās
gratia que
Augu. in
Enchir. c.
30.
Roman. 9.
Philipp. 2.*

*Aug. con
tra Iulian.
heret.*

Hier. 10.

*Gratia
præueniēs
duplex.*

*Pfal. 106.
Deus nul-
li hominū
gratiā fun-
ditus sub-
iicit.
Apor. 3.*

tia est, quæ præuenit ac præparat voluntatem, non vt fiat vo-
luntas, quia & ante hanc gratiam voluntas erat, sed vt volūtas
bona fiat, & quæ prius erat serua peccati, liberetur. Cooperās
verò gratia, & voluntatem iam bona factam subsequitur, vt
quod iam vult bonū, perficere possit. Nam (vt iam saepe ante
diximus) voluntas hominis quam naturaliter habet, non valet
erigi ad bonū efficaciter volendum, vel opere adimplendum,
nisi per gratiam liberetur, & adiuuetur, secundum Paulinam
sententiā, quam impij pro sua impietate detorquent. Non est
(inquit) volētis, nec currentis, sed miserentis Dei: hoc est nō
est volētis bene velle, neque currētis currere, sed miserētis
Dei, qui operatur in nobis velle, id est vt assentiamur vocan-
ti: & currere, hoc est operari pro sua bona voluntate. Itaque
nō ideo miseretur Deus hominis, quia ipse homo voluit & cu-
rrit, sed iā homo voluit & cucurrit, quia miserus est Deus.
Quamobrem Hieremias propheta ait: Scio dñe, quia non est
hoīs via eius, nec viri est, vt ambulet & dirigat gressus suos.
Præparatur enim (teste Salomone) voluntas hominis à Deo,
& à Domino gressus hominis diriguntur. Gratia præueniens
plurimos habet gradus, & vt summatim dicamus, duplex est.
Vna, qua Deus præuenit peccatorem vt resurgat. Altera, qua
peccator præuenienti Deo assentiens iam resurgit. Vtraque
voluntatem nostram præuenit Deus, sed priorē subministrā-
do solus operatur, in altera voluntas nostra Deum præueniē-
tem subsequens, ei per velle seu assensum, remissionem pec-
catorum accipiendo, cooperatur.

Prior gratia, qua Deus hominem præuenit, ac incitat vt re-
surgat, iterum duplex est. Vna generalior, quæ est bonus mo-
tus, bonaque cogitatio, veluti quum peccator, Deo inspirāte,
agnoscit peccatum suum, quum terrore gehennæ concutitur,
quum de amittenda æterna beatitudinis dolet. Altera specia-
lior est, tot habēs species, quot sunt speciales boni motus ad
respicendum, veluti sunt auditio verbi Dei, immissio aduer-
sitatis (quæ ferocientis hominis animum deicit, & ad Deum
respicere facit) remotio occasionis peccādi, ablatio seu debi-
litas tentationis, & id genus alia. Iam cōstat Deū nulli ho-
minū gratia illa generalius accepta, deesse, adeo vt nullus sit
peccator tam scelestus, cui Deus, quoad in hac vita superstes
fuerit hanc gratiā penitus subtrahat. Nam per hanc stans ad
ostium sedulo pulsat, initiū nostræ salutis (quæ est peccati co-
gnitio

gnitio) in nobis operari desiderans Et quis tandē est hominum, qui non sentiat se hac gratia præueniri, quod & gētes *Roma. 9.* ostendant opus legis scriptum in cordibus suis, testimoniū illis reddente conscientia eorū? Et vel Pharaō vel Iudas traditor exēplo esse possunt, quā liberalis sit Deus in hac gratia ministranda. Certe prophetae testantur, Deū non solum ad conuersos non auerti, sed etiam ad auersos conuerti, & ad cōuersionem cohortari. Nam Hieremiae tertio sic legimus: *Marc. 14* Si dimiserit vir uxorem suam, & illa recedens, duxerit virum alium, nunquid reuertetur ad eum ultra? nūquid non polluta & contaminata erit mulier illa? Tu autem fornicata es cū amatoribus tuis multis, tamen reuertere ad me, dicit dominus. Itidē Esaię quadragesimonono legimus: Nunquid obliscari potest mater infantē suum, dicit dominus, ut non misereatur filio uteri sui? Et si illa oblita fuerit, ego tamē nō obliuiscar tui. Et Ezechielis decimo octauo: *Luc. 22.* *Ioan. 13.* *Hiere. 3.* Quare moriemini dicit Dominus Deus, reuertimini & uiuite. Quod autē Actorum 14. legimus, dicente Paulo ad viros Lystrios, Deum in præteritis generationibus dimisisse omnes gētes ingredi vias suas, nō sic intelligendū, quasi Deus gentibus sua gratia defuerit. Quinimo ipse Paulus statim subiecit: Et quidē nō sine testimonio semetipsum reliquit benefaciēs, de cœlo dās pluuias & tempora fructifera, implens cibo & lætitia corda eorum. Itidem Actorum cap. 17 Paulus ad viros Athenienses ait, Deum fecisse ex vno omne genus hominū inhabitare super vniuersam faciē terrę, desiniens statuta tēpora & terminos habitationis eorū, ut quærerent Deum, si fortē attrectent eum aut inueniant. Qui enim non reliquit se expertē testimoni, hoc est qui beneficiis innumeris (quę in oēs homines abundē effundit) testificatur se esse Deum optimū ac maximum, qui omne genus hominum inhabitare facit super terram, ut quærant eū, atq; adeo declarat se eū esse, qui det omnibus vitam & inspirationem & omnia, sc̄ que nō longe esse ab vnoquoq; nostrum, quod in ipso viuamus, moueamur & simus, quemadmodū & quidam Gręcorū poetarum dixerunt, Ipsiū enim & genus sumus: isne putandus est vlli gēti gratiam suam præuenientē subtraxisse? Verum quom gētes id, quod de Deo cognosci potest, manifestū habuerint, quod Deus illis per gratiam præuenientē manifestauerit, nec tamē

*Obiectio.**Dilutio.**Acto. 9.**Act. 26.**Aratus.**Rom. 13.*

quum cognouissent Deū, sicut Deum glorificauerūt, au-
 gratias egerunt, sed euauerūt in cogitationibus suis: factū est,
 vt gentes Dei gratiā contēnentes ac repudiātes, dimissi sint
 ingredi vias suas. Atq; eadē omnino ratio ē fit, vt nō omnes
 illos motus gratiæ specialis, omnib⁹ peccatoribus Deus im-
 pertiat. In causa enim est peccatoris obduratio, gratiam illā
 communem seu generalē negligentis ac repudiantis. In quā
 sententiam dixit Apostolus: Et sicut nōn probauerunt Deū
 habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobū sensum, vt
 faciant ea quæ nō cōueniunt, repletos omni iniquitate. Tra-
 didit, inquam, id est permisit, vt per cupiditates cordiū suo-
 rum, in omnem iniquitatem & immunditiam ruerent. Atque
 ita fit, vt peccatū sit alterius peccati causa, quinimō vt idem
 sit simul peccatū & peccati pœna. nam gratiæ contēptus gra-
 uissimum peccatum est, & peccati causa, nēpe omnis iniqui-
 tatis & immunditiæ, in quam Dei contemptor ruit. At om-
 nis illa iniquitas & immunditia hominum impiorum, qua fit,
 vt contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis, & pecca-
 tum est & peccati pœna. Et hæc peccati retaliatio seu pœna,
 quæ per peccatum fit, omnia grauissima est.

Gratia ergo praueniens, qua Deus hominem incitat vt
 iustificetur, gratia quidem Dei est eximia: sed nō suffi-
 cit, nisi accedat gratia iustificans, quæ voluntatē sanat, & so-
 la facit vt rectē viuatur. Ad hanc enim gradibus quibusdam
 peruenitur. In primis enim quum non simus sufficientes, ne
 cogitare quidem aliquid quasi ex nobis, Deus initio bonam
 cogitationem nobis inspirat, qua ad Deū respicere & pecca-
 tum nostrum agnoscere incipimus, quā solus Deus in nobis
 operatur, nec nobiscum, quia ad eā habendam nihil facimus,
 sed eam merē gratis nobis immitti, dum peccatum nostrum
 oculis nostris opponit. Hæc cogitatio magis intellectu quā
 affectu perficitur: preuolat intellectus, sed frequenter tardus
 aut nullus sequitur affectus: ratione & intellectu sæpē appre-
 hendimus, q̄ vtilis sit Dei iustificatio, sed infirmitate præ-
 pediti, nondum rem tantam ex animo desideramus, sed adiu-
 uante sensim gratia cupimus vt desideremus, scimus bonū,
 nec delectat agere: sensim verò proficiente gratia, cupimus
 vt delectet. Hoc autē votū, quo cupimus desiderare, quædam
 voluntatis preparatio est, quæ fidē iustificantē præcedit: nul-
 lus quippe credit, nisi prius cogitauerit esse credendū, & vt
 credat,

*Cur Deus
 gratiā spe-
 cialem im-
 pū subtra-
 hit.
 Roma. 1.
 Tradere,
 pro per-
 mittere.*

*Psal. 13.
 Roma. 1.*

Psal. 118.

*Gratia in-
 citans non
 sufficit.
 Augu. de
 prædesti-
 sanct.*

*1. Cor. 3.
 Aug. con-
 tra duas
 epif. P. cl. a.
 ad B. n. li.
 2. c. 8.*

*Aug. in
 Psal. 108.*

*Augu. de
 prædesti-
 sanct.*

credat, à Deo expetat & accipiat. Hæc ergo voluntatis præparatio, sua quidem opera habet, quæ tamē sunt mera Dei dona, iustificationem antecedentia. Nam homo quum agnoscat peccatum suum, quum grauitatem pœnæ secum mente voluntat incipit temperare à malitia, gemere, lachrymari, tundere pectus, restituere alienum, facere eleemosynam de proprio, sitire iustitiam (hoc est, remissionem peccatorum) eandemque precibus apud Deum ambire satagit. Has cordis preparationes, & voluntatis conatus ac studia ad pietatem, videre licet in Cornelio illo Centurione, Actorum decimo: quæ tamen sine aliqua saltem fide, quæ donum est Dei, non faciebat. De eiusmodi studiis dicitur: Si in toto corde vestro reuertimini ad dominum, auferte Deos alienos de medio vestri, & preparate corda vestra domino. Item Actorum tertio: Pœnitimini & conuertimini. Et apud Esaiam: Omnes sitiētes venite ad aquas. Et Christus ait: Si quis sitit, veniat ad me & bibat. Et iterum apud Lucam cap. vndecimo: Si vos quum sitis mali, nostis bona dare filiis vestris, quāto magis pater cœlestis dabit spiritum bonum petentibus se? Iam vt hæc sitim, & cætera quæ diximus studia conuersionis, nemo negauerit bona quædam esse, ex Dei gratia voluntati nostræ insita, ob quæ interdum dicimus hominē talibus votis estuātem, bonam habere voluntatem, tamen hæc non est illa bona voluntas seu cogitatio qua bene viuunt. Hæc enim non accipitur nisi per fidem iustificantē, quæ voluntatem sequitur præparatā. Nam vt Augustinus inquit, Sine spiritu non est voluntas hominis libera ad bonum, nisi liberata fuerit: non autem liberatur, nisi per spiritum sanctum diffundatur charitas in cordibus nostris: non est libera voluntas, nisi eam liberet gratia per legem fidei: id est, non est libera sine fide operante per dilectionem.

ERgo quū peccator peccati horrore pauid⁹, & pœnæ metu contremiscens, ac de seipso (sux infirmitatis sibi cōscius) desperans, per fiduciā misericordiæ in Christo nobis proposite ad Deū confugit, credens, sibi pœnitenti, in Christo Iesu (qui factus est ppitiatio pro peccatis totius mūdi) remissum iri peccata per fidē, accipit gratiā præuenientē & iustificantē, qua voluntas sanatur, vt sanata Dei adiutorio, legem impleat, quā nulla merita præcedunt, ipsa est enī qua iustificatur impius (hoc est, sit iustus qui prius fuit impius) meri-

Opera gratiæ ante iustificationem

1. Reg. 7.

*Esaiæ 55
Ioan. 7.*

*Fulgē. li. 1
ad Mom.
Nō omnia
bona voluntas sufficit.*

*Aug. ad
Anast.
Roma. 5.
Galat. 5.*

Roma. 3.

*Aug. de
spiritu
litera.*

ris autem impij, non gratia, sed pœna debetur: nec ista esse gratia, nisi gratuito daretur: Datur autē gratuito, quia nihil boni antē feceramus. vnde hoc mereremur. Nam quæ præcedunt bona, Deo inspirante præcedunt: nec tamen ea talia sunt, vt hoc tantum bonum iustificationis pro sua dignitate mereantur. interim nos ante iustificationem nihil facimus, nisi quod bonis inspirationibus Dei non repugnamus, sed assentimur. Vnde vix hîc cernere est vllam ex nobis meriti causam, nisi meriti vocabulo per Catachresim propemodum abutamur, vti dicamus: hominem credentem mereri iustificationem, non quidem ex obligatione seu ex operibus quæ fecimus nos (quum ante iustificationem ad peccandum solum ex nobis valeamus) sed tantum ex cōdecentia, quod meritū congrui appellant. Ex cōdecentia enim Deus nobis debere videtur, quicquid per prophetas, præcursores suos, vel se ipsum, nobis promisit, dicēs: Pœnitentiã agite, appropinquabit enim regnum cœlorum. Et iterū: Pœnitentiã ini, & credite

Matth. 3. bit enim regnum cœlorum. Et iterū: Pœnitentiã ini, & credite
Marc. 1. Euangelio: appropinquabit enim regnum Dei. Et alibi: Vt
Ioan. 3. omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitã eternã. Quod si Meriti vocabulum propriè accipias, ne fides quidē (quam iustificare dicimus) iustificationē meretur, sed tantū impetrat & accipit: accipit quidem, quod nemo aliter apprehendat sibi remitti peccata, nisi credens Deum sibi propter

Rom. 4.4 Christum non imputare peccata. Iustificationem ergo aliter mereri nō videtur. quã mendicus elemosynam meretur

Simile. accipere, qui oblatam non recusat, sed accipit. Nemo itaque

Aug. ad Bonifa. cōtra Pela. dicat: Habeo fidē vt merear iustificationē: alioqui gloriã retundet Apostolus: Quid habes quod non accepisti? Fides

1. Thes. 2 enī qua iustificaris, gratis tibi data est. Nec frustra Apostolus

1. Pet. 1. vtrunq; dixit: Iustificati per fidē, & Iustificati gratis per gratiã. Gratis enim ideo dixit, ne fides ipsa superba sit, ne dicat

Rom. 3. sibi: Si ex fide iustificati, quomodo gratis? ne suæ dignitati quid tribuat, sed hoc tantum suum esse agnoscat, accipere in-

Rom. 8. debitam misericordiam & iustificationem. Hanc gratiã præ-

Ausl. re tra. ca. 28 uenientem & iustificantem, quidã appellant beneficiū Christi, quo liberatur liberum arbitrium, & voluntas præparatur

Rom. 4. ad faciendum bonum: quidam verò gratuitã imputationem iustitię seu acceptationem, quod videlicet iusti reputemur

propter Christū, & deinde placeat nostrū opus seu inchoata obedientia, etsi perfectè (donec in hoc corporis tabernaculo

degimus)

degimus) legi nō satisfaciāt. De hac scriptū est: Nam irritā facio gratiā Dei. Nā si per legem iustitia, ergo Christus gratiā mortu⁹ est. Et iterū: Euacuati estis in Christo: qui in lege iustificamini, à gratiā excidistis. Item, Si autē gratia, iam nō ex operibus; alio qui gratia iā non est gratia. Itidem: Ei autē qui operatur, merces nō imputatur secundū gratiā, sed secundū debitum. Ei verò qui non operatur, credenti autem in eum qui iustificat impiū, reputatur fides eius ad iustitiam.

Hanc autem gratiam iustificantē voluntas nostra (vt supra diximus) comitatur, ac veluti pedissequa subsequitur, non quidem tempore, sed causa tantum & natura. Voluntas enim in iustificatione nostra gratiā quodāmodo cooperatur, sic, vt iustificatio nostra sine volūrate & cōsensu accipientis non perficiatur. Exēplo res fiet perspicacior: Oculus solē videre non potest, nisi solis lumen oculū praeueniat vt videat. Interdiū tamē sole luceate (qui super omnes oritur) libera est intuitio: hominīque liberum est oculos claudere, ne solis lumē admittat, aut aperire, vt recipiat. Haud secus ī pio liberū est, praeueniente se diuinā illuminationis gratiā à peccato resurgēdi, eam accipere vel nō accipere, Deo praeuenienti, & per bonum cogitatū ad pœnitentiā excitātū, dare vel negare cōsensum, velle vel nolle pœnitere. Nō enim (vt sēpē diximus) in casu primi hominis, voluntate spoliati, sed volūtatis sanitate priuati sumus. Natura quæ erat bona, qualitate facta est mala. Et ille animi motus, qui nunquā potest sine aliquo esse amore, hoc est sine aliqua voluntate, nō perdidit appetitū, sed mutauit affectum, id recipiens desiderio, quod debuit refutare iudicio. Quemadmodum in graui ter febricitante vis appetendī non extinguitur, sed deprauatur, ad eō vt febricitans tantū noxia appetat, salutaria autē, donec sanetur, appetere nō valeat. Quæ etiā sanari nō posse cōstat, nisi medico à noxiis dehortātū obtēperet, illiq; appetitum suū corrigendū praebeat, atq; interī donec sanetur, etiā salutaria nō dū appetat, appetere tamē se posse cōcupiscat. Eodē modo, & si volūtas hominis ante iustificationē deprauata sit, volendī tamen vim nō amittit, q̄ nihil tam sit in potestate volūtatis, quā ip̄sa volūtas seu ipsum velle. Et quid tādē aliud est volūtas, nisi animi motus cogēte: nullo ad aliud nō admittendū vel adipiscendū? Ergo etsi nisi à cœle-
sti medico praeuēta & edocta fuerit bonū velle, aut etiā Deo

Galat. 2.

Galat. 5.
Roma. 11.

Roma. 4.

Aug. de
spiritu &
litera.

Simile.

Ioan. 1.

Amb. de
voc. gent.
lib. 1. ca. 3

Simile.

Aug. lib
retract.Aug. de
duabus a-
nimabus.

Vide Bernar. de. li. arbitrio. præuenienti, sine gratia Dei assentiri non possit, tamè quis non videt hoc voluntatis esse, vt assentiatur? Itaque, velle poenitere, velle respiscere, velle accipere remissionem peccatorum, non est à sola voluntate, sed illud nobiscum operatur Dominus, dum immutando maleuolam voluntatem, eam facit beneuolam & suam voluntari consentientem. Vnde voluntatem quidem nostram Deus immutat, & sic operatur in nobis velle: sed tamè quia voluntas inuita murari nequit. Deo cooperatur dum ei consentit. Ex quibus consequitur, hominem iustificari non posse, nisi si voluntas nostra Deo iustificati ac sananti accedat, & Dei iustitiam per fidem accipiat. Quamobrem scitè dixit Augustinus: Qui fecit te sine te, non iustificat te sine te. Qui fecit

Aug. de verb. ap. stol. ser. 13

nescientem (non enim adhibuisti aliquem consensum, vt te faceret Deus, qui non eras antequam fieres) non iustificat nisi volentem. Iustificat, inquam, ipse te sua iustitia, non tu te iustificas, & si voluntate iustificati accedas. Itaque totum Deo rectè ascribitur, qui voluntatem nostram (quam creando nobis

Aug. de duab. animabus. Roma. 5. 2. Tim. 4

impertit) gratia sua præuenit, & excitat torpescentem, vt lapsus suum norit: postea corrigit nolentem, vt resurgere velit: postremò adiuuat volentem, vt resurgere possit: & sic salus nostra Dei gratuitum est donum. Quia tamen non fit sine voluntatis nostræ assensu, ex gratuita imputatione Dei in nobis inchoat meritum, pro quo reposita est nobis corona iustitiæ, non nostræ: quia quum bona voluntas nostra, ex qua omne meritum pendet, nobis principaliter à Deo sit, nos autè ad peccandum tantum ex nobis valeamus, idcirco nullo bono (taceamus, cælesti corona) digni sumus. Sed reposita est nobis corona iustitiæ Dei, qua iustum est, vt reddat quod respicientibus promissit, non quidem ex debito, sed ex gratia.

Augusti. in prulog. Psal. 31. De gratia subsequente.

Sperest, vt de gratia subsequente & cooperante paucis dicamus. De qua dixit Apostolus: Plus illis omnibus laboraui, non ego autem, sed gratia Dei mecum. Postquam itaque per gratiam iustificantem (quæ est gratia gratis data) hominis voluntas sanata, & à captiuitate (qua facta est serua peccati) liberata est, absit vt iam securam se putet, & post hac se non indigere Dei gratia ad concupiscentias tentationesque vitandas & operandum bonum existimet. Quinimò, nemo vel baptis-
Vide epi. cœcili. Africæ. ad Innoc. 77. rursus in no. ad eosdem. matis vel poenitiæ gratia renouatus, idoneus est ad superandas diaboli insidias, & ad euincendas carnis concupiscentias, nisi per continuum & quotidianum adiutorium Dei, perseuerantiam

seuerantiam bonæ conuersationis acceperit. Nam quâuis hominē à præteritis redemerit ille peccatis, tamē sciēs hominē iterum posse peccare, ad reparationem sibi multa seruaui, quemadmodū possit illum & post ista corrigere, quotidiana illi præstans remedia, quibus nisi freti confisiq; nitamur, nullatenus humanos vincere poterimus errores. Necessē est enim, vt quo auxiliante vincimus, eo iterum non adiuuante vincamur. Ergo quicumq; dixerit, gratiā Dei, qua iustificamur per Iesum Christum dñm nostrum, ad solā remissionem peccatorum valere, non etiam postea necessariam esse ad adiutorium, vt amodo non committantur, anathema sit. Item, quisquis dixerit, eandem gratiā Dei per Iesum Christum dominum nostrum, propter hoc tantum nos adiuuare ad nō peccandum, quōd per ipsam nobis reueletur & aperiatur intelligentia mandatorum, vt sciamus quid appetere, quid vitare debeamus, non autem per illā nobis & auctum præstari, vt quod faciendum cognouerimus, etiam facere diligamus atq; valeamus, anathema sit. Vtrūq; enim est donum Dei, & scire quid facere debeamus, & diligere vt faciamus. Sicut enim de Deo scriptum est, *Quid docet hominem scientiam: ita scriptum est etiam, Charitas ex Deo est. Et iterum: Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum.* Item, *Quicumque dixerit, ideo nobis gratiam iustificationis dari, vt quod facere per liberum iubemur arbitrium, facilius possimus implere per gratiam, tanquam etsi gratia non daretur, non quidem facile, sed tamen possimus etiā sine illa implere diuina mandata, anathema sit.* Nam quum Dominus de fratribus mandatorum loqueretur, non dixit: *Sine me difficilius potestis facere: sed, Sine me nihil potestis facere.*

Addenda sunt, vt hæc illustriora fiāt, duo diui Hieronymi dicta. Primū, *Anathema sit, Si quis dixerit Deū impossibilia præcepisse.* Alterum, *Qui dixerit, nos posse mandata Dei implere sine gratia, anathema sit.* Lex ergo possibilis est, sed per gratiam. Vnde & post iustificationem gratia volūtati accedere debet, vt lex impleatur. Cuius clarissima testificatio in ecclesia, oratio est: ad quam reconciliati per scripturas veteris & noui testamenti, quam maximē frequentandam & nunquā intermittendam inuitantur & prouocantur. Quum enim in oratione dominica oramus, *Ne nos inducas in tentationem, hoc est vt peccatorū tentationem superare*

Item concil. Meleuica.

Ex concil. Meleuicis Carthag.

*1. Ioā. 3. 4
Roma. 5.*

Ioan. 15.

Hier. contra Pelag. 10. 2.

Oratio gratia testimonij.

Luca. 18.

- Roma. 8.* possumus, vel ut spiritus Dei (vnde pignus accepimus) adiuuet infirmitatem nostram, quanuis eo ipso liberum non diffiteamur arbitrium, tamen fatemur eius potestatem non sufficere, nisi adiuuetur infirmitas. Distingueda est lex & gratia.
- Lex iubet* Lex iubere nouit, gratia iuuare. Nec lex iuberet, nisi esset uoluntas: quis enim statuae quid iusserit? Nec gratia iuuaret, si esset uoluntas. Iubetur ut habeamus intellectum, ubi dicitur: Nolite esse sicut equus & mulus, in quibus non est intellectus, & tamen oramus ut habeamus intellectum, quum dicimus, Da mihi intellectum ut discam mandata tua.
- Psal. 118.* Iubetur ut habeamus sapientiam quum dicitur: Stulti aliquando sapite: & tamen oratur, ut sapientiam habeamus, ubi dicitur: Si quis autem uestrum indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluentem, & non impropert, & dabitur ei.
- Leuit. 5.* Iubetur ut habeamus continentiam, quum prohibemur concupiscere: & tamè oratur, ut continentiam consequamur.
- Roma. 7.* Scirem (inquit Sapiens) quia nemo potest esse continens, nisi Deus det, ut hoc ipsum erat sapientia, scire cuius & huiusmodi, adij Dominum, & deprecatus sum eum. Postmodò, ne nimium sit longum cuncta percurrere, iubetur ut non faciamus malum, ubi dicitur: Declina à malo, & tamen oratur ut non faciamus malum, uti apud Apostolum legimus, Oramus autem ad Dominum, ne quid faciatis mali. Iubetur ut faciamus bonum, ubi dicitur, Declina à malo, & fac bonum: & tamen oratur ut faciamus bonum, quum dicitur, Nò cessamus pro uobis orantes & postulantes, ut ambuletis dignè Deo in omni opere & sermone bono. Sicut ergo agnoscere debemus libertatem uoluntatis, quum hæc nobis præcepta uideamus: ita agnoscere debemus gratiam, quum eadem petere debeamus. Atque ideo uerum est, gratiam non tollere liberum arbitrium, sed magis statuere, quemadmodum per fidem non tollimus legem, sed magis statuimus. Gratia enim liberum arbitrium (quòd sanet & adiuuet) præsupponit, sicut medicina agroti uoluntatem, medicinam non auersantem. Et fides propterea à Deo datur, ut per fidem, gratiam qua legem impleamus, impetremus: & quod impossibile erat legi, per fidem in Christum obtineamus.
- Obiectio.* Sed dices, Si lex possibilis est per gratiam, ostende ergo hominem qui gloriari possit, se in hac uita (quandiu caro concupiscit aduersus spiritum) perfectè legem implere, seque sine

sine peccato esse. Respōdemus, hec duo non pugnare, nempe, non inueniri hominem non in hac vita sine peccato, & tamē fieri posse per adiutorium gratiæ & spiritus Dei, vt inueniri possit quis sine peccato (quod ecclesia in Virgine matre vsu venisse, etiam asserere non dubitauit.) Multa enim sunt quæ fieri possent, quæ tamē non fiunt. Oratorem descripsit Cicero, qualem nemo hætenus potuit commonstrare: nec tamen sic descripsit, vt impossibile sit talem fore. Sic etsi nemo sit in hac vita qui audeat dicere, sibi non necessariam precationem orationis dominicæ: Dimitte nobis debita nostra: vel se non habere peccatum, ne (diuo Ioāne apostolo teste) seipsum decipiat, & veritas in eo non sit: tamen id vt fiat quandiu viuimus, sedulo conandum atque poscendum est. Tolerabiliter in id quisq; fallitur, nec diabolica impietas, sed error humanus est, elaboranda & optanda affirmare, etiamsi quod affirmat, non possit ostendere. Id enim credit fieri posse, quod certè laudabile est velle. Quod autem idem Apostolus eadem epistola dixit, Qui natus est ex Deo non peccat, intelligendum est, eatenus quatenus ex Deo natus est, & in charitate manet, & secundum charitatem operatur, non peccat. Charitas enim non agit perperam, sed auget & perficit eam natiuitatē quæ ex Deo est: minuitq; ac consumit cupiditatem, quæ ex Adam est. Interim tamen hæc cupiditas, radix illa peccati, quamdiu est in membris nostris, lege quadam sua repugnat legi mentis: quo sit, vt nemo (quantumuis pius) sit qui non cogatur queri se longe à perfectione legis abesse, suosque conatus in dies infirmitate carnis remorari, quemadmodum Christus ad tres illos discipulos dixit: spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Aliud est sine peccato, aliud sine crimine viuere: aliud, ambulare in omnibus iustificationibus dñi sine quere la, quod de Zacharia & Elisabeth legimus: aliud in nullo labi vel infirmari. Vixit Zacharias sine querela, sed non vixit sine peccato. Sacerdos enim erat, at omnes sacerdotes tunc necesse habebant ex lege, primitus pro peccatis suis offerre sacrificium, deinde pro populo peccati appellatione omnis humanus lapsus, omne vitium venit: sed quod in querelam venit, non qualecunque etiam tentationis humanæ vitium, sed graue peccatum est. Homines itaque pij etsi sentiant imperfectionem suam, & pugnam illam internam carnis & spiritus, qua sit vt spiritus per carnem remoratus non adim-

*Dilutio.**Nemo in hac vita sine peccato.**1 Ioan. 1.**In episto.**Aure. ad**Innocen.**Obiectio.**1. Ioan. 3.**Dilutio.**1. Cor. 13.**1. Ioan. 4.**Roma. 7.**Mat. 26.**Luca. 1.**Aure.**Aug. ad**Innoc.**Idē de tē-**pore. ser. 1**49.**Heb. 5.**Peccat m**quid signi-**ficet.**Galat. 3.*

summa statuendum est, nos per gratiā Saluatoris in hac quādem vita proficere, deficiēte scilicet sensim cupiditate, & crescente charitate, per subministratiōē spiritus sancti: sed perfici demum in illa vita futura, quum cupiditas tota extinguitur, & charitas complebitur.

Dicitur autem hęc gratia subsequens seu cooperās, comitari voluntatem nostram, quod voluntas nostra sanata per gratiam iustificantem, iam nacta sit aliquam libertatem repugnandi infirmitati suæ & bene operandi, non quidē iam timore pœnæ, sed amore Dei & iustitiæ, quum iam adiuuetur à spiritu sancto, quem in iustificatione Deus nobis impertit, & per eūdem charitatē in cordibus nostris diffundit. Proinde in reconciliatis seu iustificatis, voluntas in piis actionibus otiosa non est, quod impii Manichæi volebāt, qui voluntati nullam actionem tribuebant, ne quidē adiuuante spiritu sancto, perinde atque nihil interesset inter voluntatē & factū. Quæ hæresis hac tēpestate renouata. multis præcipitio fuit. Quinimo Paulus Apostolus, quemadmodū vbiq; gratiā Dei & spiritus sancti auxilium quammaximē applicat, ira simul & acuit diligentiā nostram iubēs cauere, ne frustra vel in vanum gratiam Dei accipiamus, sed pro nostra virili adiuuante gratiam in dies proficiamus, & semper in anteriora nos extendamus. Quod faciētib⁹ Deus auget dona suā in nobis; neglētibus verò, etiam prius collata dona rursus adimit, quēadmodum docet parabola euangelica de negociatoribus. Quāuis autē omnia opera priorū, Dei sint dona, ex quibus magis Deo debitores sumus q̄ ipse nobis, ipse est enim qui operatur in nobis, nō tantum velle, sed etiam perficere, pro sua bonu voluntate, & qui præparauit opera bona vt in illis ambulemus: nihilominus tāta est Dei benignitas, vt quod ipse post iustificationem operatur in nobis id ipsum nobis propter solum illum consensum nostrum & bonam voluntatem quam adhibemus, nō tamē absque eo in meritū imputet. Et ad hoc donat nobis (nullis meritis præcedentibus) fidem iustificantem, vt principii possit esse meritum. Datur siquidē vnicuique sine merito vnde tendat ad meritum, & datur ante vllū laborem, vnde quisque mercedem accipiat secundum laborem, sicut dicit Apostolus: Vnusquisque autē propriā mercedem accipiet secundum suum laborem. Dei enim sumus adiutores, Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis. Exemplo res

1. Cor. 13.

*Gratia sub
sequēs co-
mitatur,
volūtatē
nostram.
Roman. 5.*

Manichæi

*Tot. epist.
ad Rom. et
ad Galat.
2. Cor. 6.*

*Philipp. 3.
Matt. 25.
Marc. 4.
Luce. 8.
Ambr. de
voca. gēr.
li. 2. ca. 2.*

*Bernar. de
annū. ser. 1
Philip. 2.
Ephē. 2.*

*Ambr. de
voca. gen.
lib. 1. c. 9.
1. Cor. 3.*

Simile.

Amb. de fiet dilucidior: Ex terra sterili nemo fructū expectat, sed ter-
voca. gen. ra iam bene culta & imbre fecunda, habet quod ab ipsa expe-
lib. 2. c. 2. ctetur, iaciturq; in eam semē non ob hoc, vt ipsum solum ma-
Io an. 12. neat, sed vt fructū afferendo, multiplex atque numerosum fit.

Terrā verò iam facientem fructum suum, laudamus, atq; illi omnem prouentum propemodum acceptum ferimus. I talem dominus habens seruum & inutilem, & frugi, vtriq; pecuniae pondus credit, vt in eo ambo operentur: Ille desidiosus recedit pecuniam domini sui, & nullū fert fructum: hic ponit pecuniam domini sui ad vsuram vt lucretur duplum: Dominus, et si seruo frugi nihil magis debeat quàm alteri, quòd vterque sit seruus & obligatus ex debito operari: Item, licet seruus frugi nihil de suo, sed tantum pecuniam domini sui ad vsurā ponat: nihilo secius tamen, quia hic seruus voluntati domini, voluntatē suā accommodauit, & peculio cōredito bene vsus fuit dñs eundē perinde commēdat ac collaudat, ac si de eo optime meritis fuisset: Euge (inquiens) serue bone & fidelis, quia in pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudiū dñi tui. Habent ergo opera nostra post iustificationem meritum suum, habent dignitatem suam quam mutuantur ex gratia, nō habēt ex seipsis. Deus enim ex summa misericordia illa opera licet imperfecta, digna reputat, illisq; ingētem mercedem repromittit ac persoluit. Quē obrem hoc meritum

Matth. 5. quod operibus hominis reconciliati seu iustificati Deus imputat, recentiores meritum condigni appellarunt. Meritum quidem non ex dignitate operis, sed ex gratia Dei & merito Christi, quo nisi opera nostra bona sustentarentur, ne tantillum quidem valerent. De plenitudine enim eius (vt sapē diximus) nos oēs accepimus. Nisi enim ille nobis meruisset, nos omni merito vacui essemus. Condigni verò vocabulum, ex quibusdam scripturę locutionibus & tropis vsurpatum est,

Matth. 10. veluti: Dignus est operarius mercede sua. Item, inuenit eos
Luce. 10. dignos se. Item, ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt,
1. Tim. 5. Apoca. 3. Et Coloss. 1. Vt ambuletis dignē Deo. Et iterum:

Cum gaudio agentes gratias Deo patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine. Itaque meritum bonorum operum post iustificationem non est attenuandum, sed modis omnibus amplificandum quemadmodum vbique facit
Matth. 5. Christus & apostoli Sed hoc videndum, ne meriti causam
6. 7. nobis ascribamus, sed Deo. Nostrum enim est tantum assentiri,
Luce. 6.
1. Cor. 3.

& Dei ductibus obsequi, sed hinc ex debito nihil reposcere possumus, quemadmodum Christus ait: *Quum feceritis omnia quae praecepta sunt vobis, dicite: Serui inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus.* Et tamen hanc voluntatem nostram Deus (modò omnem boni operis gloriam in eum transferamus) tanti facit, vt videatur agnoscere se ex debito teneri: Deus iubet, vt operemur opera digna se. Nos verò orare conuenit, vt Deus & nos & opera nostra digna faciat promissionibus Christi. Et vt beatus Augustinus ait: *Nostri est gratias agere domino & Saluatori nostro; qui nos nullis precedentibus meritis, vulneratos curauit, & inimicos reconciliauit, & de captiuitate redemit, de tenebris ad lucem reduxit, de morte ad vitam reuocauit, & humiliter confitentes fragilitatem nostram, illius misericordiam deprecemur, vt quia nos secundum Psalmistam, misericordia sua praeuenit, dignetur in nobis non solum custodire, sed etiam augere munera vel beneficia sua, quae ipse dignatus est dare.*

Post omnia ista Dei & Christi beneficia, quae nobis in hac lachrymarum valle exulibus impertit, quid restat nisi corona iustitiae? Vita utique post hanc vitam sempiterna & beata. Sed ne existimes hanc dici iustitiae coronam, quae tua iustitiae, tuis virtutibus ob earum dignitatem debeatur. Sed corona iustitiae appellatur, non nostrae, sed Dei. Iustitia dei ad eum modum dicitur, sicuti dicimus: *Domini est salus, non qua saluus est dominus, sed quam dat eis, quos saluos facit.* Sic & Dei gratia per Christum dominum nostrum iustitia Dei dicitur, non qua iustus est dominus, sed qua iustificat eos, quos iustos facit. Huius iustitiae, nempe Dei, non suae, coronam reposcit Paulus, sed vide qua praesumptione reposcat: *Scio (inquit) cui credidi, & certus sum, quia potens est depositum meum seruare. Quia credidit promittenti, fideliter promissum repetit suum depositum, Dei promissum appellans, promissum quidem ex misericordia, sed iam ex iustitia persoluedum. Iustum quippe est, vt reddat quod debet, debet autem quod pollicitus est.* Et haec est iustitia (de qua praesumit Apostolus) promissio Dei.

Habes (vt speramus) summatim, quid de gratia Dei, quid de nostrae voluntatis viribus sentire oporteat. Principio enim ostendimus, quid gratiae appellatione contineatur. Deinde docuimus, nos quicquid sumus, hoc totum gratiae Dei debere, atque ad eum hominem se totum bis Deo de-

*Lucæ. 17.**Aug. lib. 50. homil. homil. 14.**Psal. 58.**Corona iustitiae cur dicatur.**Aug. de ver. apost. ser. 2.**Psal. 3.**2. Tim. 4.**Depositum Pauli, est promissio Dei.**Epilogus.*

DE SACRAMENTO

Homo bis se debet Deo. bere: Semel, q̄ ab eo in creatione, totum esse, viuere, sentire, sapere, & intelligere, gratis acceperit. Secundo, q̄ perditus, gratuita Dei beneuolentia requisitus, sibi redditus fuerit. Post hæc ostendimus, eam gratiã, id est fauorem illum Dei, quem erga genus humanũ perditum exhibet (licet quod ad Deũ attinet, vna sit), p̄pter diuersos tamen effectus, & secundum eum modum quo à nobis accipitur, vel non accipitur, multiplicem esse, nempe incitãtem, iustificãtem, cooperãntem & perficientem: aut, si mauis, anteuertentem, liberãtem, adiuuãtem & coronãntem. Quas species Psaltes recolens, se ipsum excitat, p̄antissimẽ canens: *Benedic anima mea dño, & noli obliuisci omnes retributiones eius. Quas retributiones? Qui p̄pitiatur (inquit) omnibus iniquitatibus tuis. Vides gratiã anteuertentem & iustificãntem, quæ datur in baptismo. Quid deinde? Qui sanat omnes læguores tuos. Vides gratiam adiuuãntem & medentem infirmitati nostræ. Deniq; post redemptionẽ ab omni corruptione, quid restat nisi corona iustitiæ? Nec hanc tacet Psaltes, eandẽ non suis meritis, sed Dei misericordiæ tribuens: Qui redimit (inquit) de corruptione vitam tuã, qui coronat te in misericordia & miserationibus, quemadmodũ vt Apostolus ait: Gratia Dei vita æterna. Rursus habes: quid viribus voluntatis tuæ, & ante & post iustificationẽ tribuere debeas: nempe voluntatẽ in æterna iustitia, quæ isagogica est, aliquid posse, sed in interna, quæ salutem operatur, omnino necessarium esse, vt gratiã voluntati nectamus. Nam (vt fusissimẽ diximus) ipsa gratia hoc in omni genere medendi atq; auxiliandi agit, vt in eo, quem vocat, primã sibi receptricem & famulam donorum suorum preparet voluntatem, q̄ virtus nolentium nulla sit, nec possit asseri fides vel spes vel charitas eis inesse, quorũ bonus consensus ab his alienus est. Et vt animus nihil virtutis capit, nisi radiũ veri acceperit luminis: ita gratia nihil ei quem vocat, confert, nisi prius oculos in eo aperiat volũtatis. Habes item quid de merito sentire debeas, & quod sit illud congrui & cõdigni meritum. Breuiter, hoc solum esse liberi arbitrij meritum, q̄ consentit, non quidem q̄ vel ipse consensus (in quo omne meritum consistit) à Deo non sit, quod ne cogitare quidem (quod minus est q̄ consentire) quid ex nobis possimus: sed q̄ is consensus non fiat sine nobis, ob quem etiam coadiutores Dei, cooperatores Spiritus sancti, & promeritores re-
gnũ, in*

Augu. de ver. apost. sermo. 2. Psal. 102.

Roma. 6.

Amb. lib. 2. de voca. gen.

Ioan. 1.

Bern. de libero arbit. 2. Cor. 3. Philip. 2.

1. Cor. 3.

gni, in scripturis appellamur, nimirum q̄ per cōsensum, utique voluntarium diuine voluntati coniungamur. Deniq; habes quid nobis, quum hæc gratiæ beneficia intra nos vel nobiscum agitari sentimus, cauēdum sit: nempe ne hæc nostra voluntati tribuamus (quæ infirma est) aut Dei necessitati (quæ Deus nulla necessitate teneatur) sed soli gratiæ (qua Deus plenus est) quæ ipsa sit, quæ liberum excitat arbitrium, quum seminat cogitatum: sanat quum immutat affectum: roborat, ut perducatur ad actum: seruat, ne sentiat defectum: & tandem coronat, ut nos gloriæ suæ participes efficiat. Non habes exemplū illustrius, quā Virginis gloriosæ, quæ etsi per angelum gratia plena, & futura mater filij altissimi pronuntiaretur, in de tamen se nequaquam exulit, sed totam se Deo submittebat, totum diuinæ gratiæ tribuit. Hinc (inquiens) exultat spiritus meus in Deo salutari meo: Quia respexit humilitatē & puritatem ancillæ suæ: & ex hoc, non ex meis meritis, beatam me dicent omnes generationes. Quia fecit mihi dominus magna qui potens est, & quæ sequuntur. Item, Ecce ancilla domini, fiat mihi secundum verbum tuum.

His verò rectè perceptis, facile est occurrere ipsiis & præ fractis illis hominibus, qui ut suæ impœnitentiæ & iustæ damnationis causam in Deum trāsferant verbis scripturæ perperam abutuntur, causantes se necessitate quadā adactos peccare & perire, quod non sit neque volentis neque currentis, &c. Ad eodē enim verba ista apostolica eorum impiè sententiæ nō suffragantur, ut eandem etiam planè refellant. Neque enim Paulus hac sententiā homini vel voluntatē, vel illius conatus adimit, neque nullius esse momenti astruit, imò vtraque homini quodāmodo permittit, sed docet voluntatem nostrā ad bonū penitus inutilem & imbecillem, & cursum omnino inefficacē esse sine gratia Dei miserentis. Esset itaq; impiorum excusatio longe apparentior, nisi Paulus tantus esset in amplificanda gratia. Haberēt enim impij, quod semper quererentur de sua imbecillitate, nisi cōstaret Deum semper paratum esse, ad infirmitatem nostrā per gratiam suā subleuandum, modò ipsi inspiranti obedire, ac iustificanti ac adiuuanti consentire & obsequi velimus. Propterea totam percurrentes scripturam, duriores cēsuras nusquam reperiemus quàm repudiata gratiæ. Psal. 108. quem diuus Petrus de Iuda traditore exponit, sic legimus: Et dilexit maledictionem, gratiæ.

*Matt. 26.
Iob. 9.
Effectus
gratiæ.*

Luca. 1.

*Dilutio
obiectionū
ex eo loco,
Non est
vobis
letis, &c.
Roma. 9.*

*Nulla
durius
in
re
patriā
quā
repudiata
gratiæ.*

DE SACRAMENTO

- Pfal.* 108. & veniet ei: & noluit benedictionem, & elongabitur ab eo.
- Act.* 1. Et Christus deplorans Hierosolymorum perditionem, ita loquitur: Hierusalé Hierusalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluiti: Itidē Paulus ad Roma. Et quia non probauerunt
- Roman.* 1. Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobū sensum. Itē ad Iudeos: Vobis, oportebat primū loqui verbum Dei, sed quoniam repellitis illud & indignos vos iudicatis eternæ vitæ, ecce cōuertimur ad gentes. Atque hæc est illa celsura in scripturis, quæ vbiq̃ Iudeos grauissimè premit, quæ admodum diuus Stephanus dixit, Dura ceruice & incircucis cordibus & auribus, vos semper Spiritui sancto resistitis, sicut & patres vestri, ita & vos. Nihil ergo mirū, si ille peccato demersus succubat, hic resurgat, hic enim diuinæ gratiæ dexteram non neglexit, sed apprehensæ dextere ductu & tradu, è peccatorū fœcibus emerfit. Ille verò diuinæ gratiæ dexterā sedulo oblatā ac nunquā subtractā, apprehendere neglexit, & sic in peccatorū luto defixus remāsit. Ambo in peccati foueā corruerunt, sed hic funē gratiæ Dei demissum apprehendit & mordicus tenuit, & extractus est, ille funē Dei demissum apprehendere neglexit. Itaq; miser in peccati foueā periit, nō necessitate absoluta coactus, sed sua voluntate, subque malo.
- Obiectio.*
Exod. 4. **N**ec habent impij quod cauillētur scriptum esse, Indurabo cor Pharaonis, &c. item, Tradidit illos Deus in reprobū sensum, &c. & si quæ sunt similes in scripturis figure, Certum est enim, eas Hebraica phrasū significare permissionē, non voluntatē efficacem seu cogentem, quemadmodum oramus, Ne nos inducas in tentationē, id est ne sinas nos induci, Indurauit Deus cor Pharaonis, quod permiserit Pharaonem abuti sua voluntate, idque secū dum iustissimū iudicium suū, qui cor peccatoris reprobū (quod nec patientia, ne longanimitate Dei, ad pœnitentiā emollitur, nec cōpunctione scinditur, nec timore frangitur, nec emollitur amore) in obduratione sua perseuerare permittit, atque hæc permisso seu Dei patiētia magis accusat, quàm excusat, impiū. Vides enim quorū miraculis Deus Pharaonem ad pœnitentiā inuitari, adeo, vt fractus malis, cœperit resipiscere, dū vocauit Moysen & Aarō dicens ad eos, Peccaui etiam nunc. Dominus iustus, & ego
- Exod.* 9. & populus meus impij, Verum vbi eum salutaris pœnitentiæ iterum

Obiectio.

Exod. 4.

Roman. 1.

Tropus

Scripturæ

in verbis

durare &

tradere.

Permissio

Dei iustif-

sima.

Rom. 1. 2.

Exod. 9.

iterum

iterum pœnituisset, ac populum Dei dimittere noluisset, nec tot tantisque miraculis cōmotus, ab eorū persecutiōne destitisset, sed vidētē cupidine cæcus, diuiso mari sese credere est ausus, Deus summa sua misericordia deploratę malitię sinē imposturus eū cum suo exercitu in mediis oppressit fluctibus, vt quādo sanari nō posset, saltem citius interiret. Atque hic diligenter in tuenda est Dei incomprehensibilis sapientia ac benignitas, qui ad eō malorū hominū impietatis non probat, vt non tantū impios illorū conatus penitus frustretur, sed eisdem etiam ad bonum & gloriam nominis sui (vt ita dicamus) abutatur, quod non siluit scriptura: In hoc (inquiēs) excitaui te, id est, per misi te tua voluntate impia abuti, vt ostendam in te virtutem meam, & vt annuntietur nomen meum in vniuersa terrā. Quis enim ignorat, quā fuerit gloria Dei ex illo memorabili facinore, non tantum apud Iudeos, sed & gentes illustrata? vt interim Christi gloriam & triumphum hoc facinore significatum taceamus.

Exod. 14.

Psal. 1.

Psal. 32.

Exod. 9.

1. Cor. 10.

Sunt qui pleraque inextricabilia & absurda colligunt de infallibili Dei præscientia, ac nō sine graui periculo infirmorū, curiosē & temerē sophisticātur ac disputant, quomodo rerum cōtingentia, & arbitrij libertas, cū certissima Dei præscientia simul manere possint. Qui sanē non leuiter peccāt, quōd homini, qui mortalis atque ad eō terra & cinis est, nō liceat incōprehensibilium iudiciorū Dei abyssum discutere. Qui enim fiet, vt abstrusissima illa inuisibilis & incomprehensibilis Dei secreta comprehendat, qui animę proprie, qua viuūt, sentit, ac intelligit, vim & naturam satis assequi non potest, quemadmodum Hieremias ait, cor hominis esse prauū & inscrutabile: Iudicia ergo Dei non discutienda sed adoranda: non disputanda, sed iustissima credēda sunt, alioqui scrutator maiestatis opprimetur à gloria.

De præscientia Dei nō est anxie disputandum.

Ioan. 1.

Rom. 11.

Prou. 25.

Præscientia non obstat. Superius ostendimus Deum peccati cau-
 sam non esse, sed diaboli ac nostram voluntatem. Ergo si
 Deo nec approbante, nec cogente voluntatem primorum pa-
 rentum, peccatum factum est: sequitur necessario peccatum
 non esse factum necessitate absoluta, sed voluntariē. Opor-
 tet enim in hac questione hoc memori semper mente tenere
 Deū sicut vniuersam naturam condidit, ita etiam inter cętera
 condidisse hanc naturalem voluntatis vī, quę est arbitrij

Præscientia Dei nō obstat verū cōtingentię.

Eccle. 15.

*Dono libe-
ri arb. nul-
lum praes-
stantius.*

*Præsciētia
Dei nō li-
gat homi-
nis volun-
tatem.*

Psal. 40.

Acto. 1.

Matt. 26.

Obiectio.

Acto. 1.

Dilutio.

*Duplex
necessitas.*

Luc 24.

Acto. 1.

Psal. 40.

*Excōserua-
tiōe homi-
nis post pec-
catū summa
dei beni-
gnitas ostē-
ditur.*

Eccle. 15.

*Ad popu-
lum se mo-
derandus
de præsciē-
tia dei.*

libertas, quo dono naturæ non est aliud maius ex cogitabile. Quum ergo volūtas nostra ante peccatū verè libera fuerit, sequitur quòd hæc libertas est causa cōtingentiæ humanarū actionū. Licet ergo Deus præsciuerit hominē casurū, non tamē per hanc præsciētiam, homini naturale illud donū (quòd creando impertit) ademit, aut vt sic ageret, cōcēgit seu impulit. Deus enim ita præuidet ac determinat cōtingentiā, vt nō tollat modū agēdi naturæ inditum, sed determinat actiones, sicut fiunt. Præuidit Deus Iudæ malā voluntatē, permisit vt proderet Christum, non coactus, sed voluntariè, & decreuit quomodo Iudam sic voluntariè peccantē perderet. Nō ergo Iudas peccauit necessario. Quòd si obiicias, Oportebat imple-ri scripturam quā prædixit spiritus sanctus per os Dauid de Iuda, &c. Respōdeo, distinctiōe opus esse. Duplex enim est necessitas: Absoluta, quā vocamus necessitatē consequētis, ve- luti necesse est Deum esse, Deum vnū esse, hominē esse ani- mal ratione, mortale: nā hæc aliter se habere nequaquā pos- sunt. Alia est necessitas cōsequentiæ, qua necessario euenire dicimus, nō quæ sua natura necessaria sunt, sed necessariò se- quuntur, propter præcedētes causas, vt, oportebat Christum pati, non necessitate absoluta, sed quia lapsus erat homo, nec aliter restitui poterat, nisi Christus pateretur, quòd ita vt fie- ret. Deus decreuisset, & quāmaximè cōgruū iudicasset. Pro- inde necessario cōsequēbatur, vt Christus pateretur. Opor- tebat impleri scripturam de Iuda. Nam quum Deus præuidisset malam Iudæ volūtatē hoc impium facinus patraturam, idcirco hoc ipsum per prophetam futurum prædixit.

Vide autem summam Dei benignitatem erga hominē, Nam quum homo volūtarie peccasset, morti quæ se ob- noxium reddidisset, tamē Deus talem naturam sic (non Dei, sed sua culpa & vitio) corruptā nō perdidit, sed conseruauit: statim quæ decreuit, quo remedio corruptionē hāc tolleret, & quā cōdidit naturam in melius restauraret, vt non habeāt impij quod dicant, Cur Deus nō perdidit Adam, & condidit hominē nouum innocentem, ex quo omnes nasceremur: hoc enim summæ Dei misericordiæ & benignitati minime congruebat, sed magis quòd creauerat, reseruare ac restaurare. Habes ergo vnde gratias agas, non quòd incuses.

De cæteris, quæ in hac planè inexplicabili materia magis subtiliter quæpiè, disputantur, ad populū cōcionari non

ri non couenerit, perturbat enim imbecillū animos ac con-
scientias. Quāquā hoc nosse oportet, vt nihil est quod im-
piorū mentes magis terret, quā Dei præscentia, ita rursus
nihil est quod piorum animos tam cōsolatur ac latificat. Nō
enim oportet sic cogitare: Si Deus me præscentiat beatum, bea-
tus efficiar: sin secus, cōdemnabor, in dormisciturus interim
in vtranque aurem & expectaturus quid de me faciet Deus.
Sed potius sic cogitare debemus, Deus vult omnes homines
saluos fieri. Insuper vult, vt omnes qui credunt in Christū,
non pereant, sed habeāt vitam æternam. Ergo optime Deus,
tibi gratias ago, qui dederis mihi ī corde meo certissimū in-
diciū, quōd sim ex numero eorū quos præscentiasti, nimirū
fidem in vnigenitū filium tuū. Quōd si nondum viuīdā hāc
fidē in cordibus nostris sentiamus, restat vt auscultemus vo-
canti & dicēti: Crede tandē, & saluus eris: & quib⁹ erat præs-
centia Dei ante hanc viuīficam fidem terribilis, ea accedēte,
fiet omni melle suauior. Propterea Apostolus quum præscenti-
tię Dei meminisset, mirū quā exultat: Scimus (inquit) quoniā
diligētibus Deum, omnia cooperantur in bonū, his qui secū-
dum propositum vocati sunt sancti. Nam quos præscentiasti, &
prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui, vt sit ipse pri-
mogenitus in multis fratribus. Quos autē prædestinauit, hos
& vocauit, & quos vocauit, hos & iustificauit. Quid ergo di-
cemus ad hęc: Si Deus pro nobis, quis contra nos.

VT verō tandē his explicatis vnde digressi sumus, reuer-
tamur, Non habet peccator quod dicat: pœnitere, con-
teri, de peccato dolere, de vita in melius cōmutanda statu-
ere, veniā sperare non possum. Nam (vt diximus) Deus nul-
li gratiam suam subtrahit, sed & non petentes ac ne cogitan-
tes quidem gratia sua anteuertit, petentes verō prouehit, sa-
nat, adiuuat ac cōfirmat. Imputet ergo eger, cui medicus pre-
sto est, sibi ipsi, non medico, si eius oblatam medelam recu-
sans morbo prægrauatus extingatur.

Cæterū vt hunc articulū, qui de contritione est, semel
absoluamus. Multa sunt (vt ex prædictis manifestū eua-
dit) quæ ad verā contritionē requirūtur. Primo necesse est,
vt homo concipiat odium peccatorū, non huius vel illius,
sed omnīū quæ Deū offendunt. Falsam enim pœnitentiā es-
se cōstat, quā pluribus contēptis, de vno solo pœnitētia agi-
tur: vel quā sic agitur de vno, vt nō discedatur ab alio. Quid

*Nihil mā-
gis latifi-
cat piorū
animos
quā Dei
præscentia.
1. Tim 2.
Ioan. 3.*

*Si non es
prædesti-
natus, fac
vt præde-
stineris.
Acto. 16
Roma. 8.*

*Peccator
nullam ha-
bet contra
Deū excu-
sationem.
Au. li. 10
confes. c. 2
Ad verā
cōtritionē
multa re-
quirūtur.
Inno. 2. de
pœ. dist. 5.
Grego. de
pœn. dist.
3. c. pœni-
tentia.*

- enim prodest, si peccata luxuriæ quis desinat, & tamen adhuc auaritiæ æstibus anhelet? In quam sententiã dixit Apostolus: Si quis totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus. Hoc odiũ, quum peccati fœditas, tum diuini iudicij feruens contemplatio subministrant.
- Iacobi. 2.* Secundo, contritionem amarulentã ac gembundam esse oportet, qualis fuit pœnitentiã Dauid, dicentis: Poculum meum cum fletu miscebam. Item, Non est sanitas in carne mea, non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum. Et deinde, Miser factus sum, & curatus sum vsque in finem, tota die contristatus ingrediebar. Ex statim post, Rugiebã à gemitu cordis mei, & gemitus meus à te nõ est absconditus. Et apud prophetam (quem supra citamus) ait dominus: Cõuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, fletu, ac plãctu, ac scidite corda vestra, & nõ vestimeta vestra. Huc item respicit quod Christus ait: Beati qui lugent, quoniã ipsi consolabuntur. Vnde autem vobis qui ridetis nũc, quia lugebitis & flebitis. De hac tristitia dixit Apostolus 2. Corin. 7. Gaudeo quia cõtristati estis ad pœnitentiam. Contristati enim estis secundũ Deum. Quæ enim secundum Deum tristitia est, pœnitentiã in salutem stabilem operatur. Hos ergo dolores non fictos aut simulatos, sed veros esse & in conscientia sentiri necesse est: alioquin non perficietur contritio: quod & ipsius vocabuli ratio satis ostendit, nec dominus aliter accedet, nisi nobis interno dolore & terrore verè affectis, territis, pauidis ac contritis. Nã & propheta ait: Vbi habitabit dominus? in spiritu contrito & humiliato. Et Psaltes: Sacrificium Deo spiritus cõtribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despicias. Fiunt autem hi terrores (vt supra diximus) in nobis Dei beneficio, qui ad hoc vtit ministerio & legis naturalis (nã ira Dei in omnem animam hominis operantis malum) & legis scripturæ: quia per legem cognitio peccati. Et quia hæc lex non tantum arguit externa delicta factorum ac dictorum, sed etiam interiorum cõcupiscentiæ impuritatem, idcirco vtraque agnoscere debemus. Paulus etiam concupiscentiæ æstum, etsi lex mentis repugnet, peccati que stimulus haud assentiatur, grauiter deplorat: Video (inquit) aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? gratia Dei, &c.

Tertio, non oportet leuiter transmittere peccata præterita, sed eadē agnoscere, & memoriā eorum perseveratē retinere, quēadmodum Psaltes ait: Quoniā iniquitatem meā ego cognosco, & peccatum meū cōtra me est semper. Vix est enim quod tā legnem reddit hominem ad perpetrandā nequitiam, rursus quod tam facilem facit ad remittendū malū aduersus proximū, quā in peccatorū continuata memoria. Quamobrem nō sufficit sola lingua pronūtiare peccasse nos, sed id & intima conscientia pronūtiare, & nobis persuasū esse oportet, vt nō tantum peccatores nos esse dicamus, sed etiam ipsa peccata specialiter singula computemus.

Quarto, ad cōtritionem pertinet votū vitæ in melius commutandæ, quēadmodū propheta monet: Qui secite peruersē agere, discite bene facere. Et diuinus ille Psaltes: Declina à malo, & fac bonū: inquire pacē, & persequere eam. Debet ergo affectū illū in se recipere, quem gerebat ille qui dixit: Iniquitatem odii habui, & abominatus sum, & quæ in sexagesimo sexto Psalmo & in alijs plurimis scripta sunt. Sed & illa quæ Apostolus dixit ad illos, qui secundum Deū cōtristati fuerūt: Quātam (inquit) hoc ipsum cōtristari secundū Deū operatur in vobis sollicitudinē, sed indignationē, sed amulationē, sed vindictā. Interea auferendæ sunt omnes occasiōes, quæ causam præbere possunt relabēdi in peccatū, & studiū opera contraria peccatis præteritis faciendi capiendū. Nam qui verbo se pœnitere dicit, & peccandi occasiōē nō deuicit, sed se rursus peccato implicandū offert, is est veluti canis ad vomitū suū reuertens. Et in primis necesse est vt habeamus voluntatē efficacē restituendi alienū. Restitutio enim ciuili (qua satisfacimus his quorū res occupatas tenemus) ad cōtritionē pertinet. Nō enim licet retētio, sed & cōcupiscētia alieni lege vetita est. Quāobrem si res aliena, propter quā peccatum est, reddi possit, & nō redditur, pœnitētia nō agitur, sed simulatur: si autē veraciter agitur, nō dimittitur peccatū, nisi restitatur ablatū. Deinde omnino necessariū est, vt acceptā offensam seu iniuriā proximō ex animo remittamus. Nā vt Christus inquit: Si nō dimiseritis hominib⁹, nec pater vester celestis dimittet vobis peccata vestra. Et iterū: Quī statim ad orandū, dimitte si quid habetis in cordibus vestris. Quādiu enim discordiā habes cū proximō, nullū boni operis fructū

Chryso. in
epistol. ad
Hebr. ho.
31. cap. 12
Psal. 50.
Nō sufficit
sola lingua
qua pronūtiare
nos peccatores.

Esai. 1.

Psal. 33.

Basilii in

reg. mon.

cap. 21.

Psal. 118.

Psal. 66.

2. Cor. 7.

Chryso. ad

theo. lap.

lib. 1. circa

finem.

2. Pet. 2

Satisfac-

ctio multū

necessaria

Exod. 20.

Tobie. 2.

August.

Marth. 6

Marc. 11.

DE SACRAMENTO

Matth. 5. facere poteris. scriptum est enim: Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia habet frater tuus aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & re- de prius recõciliare fratri tuo, & tunc veniens, offeres mu- nus tuum. Vt aurem hunc affectum ignoscendi capias, dili- genter tibi rememoranda est parabola euangelica, qua legi- mus Matthæi. 18. de duobus seruis debitoribus, quæ infra la- tius explicata reperietur.

Quintò postquam de omnibus peccatis tuis grauitè & ex- animo indolueris, dièsq; tuos in amaritudine animæ tue re- cogitaueris ac firmiter in corde tuo statueris desinere à malo & facere bonum, tū fides accedere debet contritioni, qua si- ducia misericordiæ Dei rursus erigaris, & consolatione ac- cipias, confisus tibi sic affecto peccata tua propter Christum remissum iri. Nam hæc fides (vt & supra diximus) cõtritionem perficit, atque discrimè facit inter cõtritionem pij & impij Petri & Iudæ. Ideo enim non profuit Iudæ pœnitentia, quia hæc fide caruit: ideo Petro profuit contritio, quia hæc fides accessit, qua misericordiam apprehendit. Hæc est illa fides qua iustificati, pacem habemus erga Deum, quem admodum supra copiosius tractatum est, & infra latius exponemus. Iam ad reliquas pœnitentiæ partes, Confessionem, & Satis- factionem, properamus.

DE CONFESSIOE.

Vocabulū
cõfessionis
varie acci-
pitur.
Hilarius
Psal. 66.

VERBUM Confessionis, in scripturis variè accipitur. Nam sepe est laudare seu gratias agere, vt *Psal. 61.* Confiteantur tibi populi Deus. Et q̄ Christus ait *Mat. 11.* Confiteor tibi pater, domine cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapiētibus, & reuelasti ea paru- lis. Hæc igitur confessio nihil aliud est q̄ agnitio cum laude, seu laus & sanctificatio nominis Dei qua solius Dei gloriã prædicamus, nobis nihil tribuentes, de qua di- cū est: Confessio & pulchritudo in conspectu eius, quæ to- tam fiduciam in Deum reiicientes, quæ Dei sunt, & verbis & factis profitemur, non tantū in prosperis, sed & in aduer- sitatum totius mundi conspectu constituti. *1. Ioan. 4.* Qui- quis cõfessus fuerit, q̄ Iesus Christus est filius Dei, &c. Item, Qui

Psal. 95.

Qui